

บทที่ ๓

การใช้คำ เป็น ประกอบกับคำอื่น

เมื่อนำคำ เป็น มาประกอบกับคำอื่นจะมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ คำ เป็น ประกอบกับคำอื่นเป็นคำประสม คำ เป็น ประกอบกับคำอื่นเป็นคำซ้อน คำ เป็น ประกอบกับคำอื่นเป็นสำนวน และ คำ เป็น ประกอบกับคำอื่นเป็นสำนวนเปรียบเทียบ

คำประสม

อนงค์ เอียงอุบล^๑ ให้คำจำกัดความของคำประสมไว้ว่า

คำประสมจะต้อง เป็นคำที่เกิดจากหน่วยคำอิสระที่มีความหมายต่างกัน ตั้งแต่ ๒ หน่วยคำขึ้นไปประกอบกัน คำประสมแต่ละคำจะต้องมีส่วนประกอบ ๒ ส่วน แต่ละส่วนนั้นอาจจะ เป็นหน่วยคำอิสระหรือ เป็นหน่วยคำอิสระซึ่งประกอบกันเป็น กลุ่มคำ คำประสมหรือคำซ้อนก็ได้ ส่วนประกอบแต่ละส่วนจะต้องทำหน้าที่ ร่วมกัน เป็นคำคำเดียว

นอกจากนี้ อนงค์ เอียงอุบล^๒ ยังกล่าวถึง เกณฑ์ในการพิจารณาคำประสมดังนี้

๑. หน่วยคำทุกคำที่ประกอบกันเป็นคำใหม่จะต้องให้ความหมายใหม่ที่ร่วมกันเป็น ความหมายเดียวกัน ซึ่งมีเค้าความหมายเดิม

คำที่เรียงกันนั้น ถ้าให้ความหมายที่ร่วมกันเป็นความหมาย เดียวกันก็เท่ากับเป็น คำประสม แต่ถ้าแต่ละคำต่างก็มีความหมายเดิมเดิมคำ ไม่ได้ร่วมกันก็เท่ากับเป็น คำเรียงกัน

ตัวอย่าง ก. ทอดสะพาน

คำว่า ทอด และ สะพาน ที่เรียงกันอยู่มีความหมาย เป็น ๒ ทาง

๑. ทอดสะพานหมายถึง "การใช้ลือสายเข้าไปทำความสะอาดสนิมกับ ผู้ที่ต้องการความคุ้นเคย" หรือหมายถึง "กิริยาของหญิงที่แสดงต่อชาย เป็นการ เปิดโอกาสให้ชายใกล้ชิด"

^๑อนงค์ เอียงอุบล, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำประสมในภาษาไทย"

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๓๗.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗-๔๐.

จะเห็นว่า คำว่า "ทอด" และ "สะพาน" ให้ความหมายที่ร่วมกัน เป็นความหมายเดียว จัดเป็นคำประสม

๒. ทอดสะพานหมายถึง การนำเอาไม้มาวางทอดเป็นสะพานเพื่อใช้เดินข้าม จะเห็นว่า คำว่า "ทอด" และ "สะพาน" ต่างก็มีความหมายเดิมเดิมคำไม่ได้รวมกัน จัดเป็นคำ ๒ คำเรียงกันไม่ใช่คำประสม

ข. คนขับรถ

คำว่า คน ขับ และ รถ ที่เรียงกันอยู่มีความหมายเป็น ๒ ทางคือ

๑. คนขับรถ หมายถึง "ผู้มีอาชีพขับรถ" คือหาเลี้ยงชีพด้วยการเป็นคนขับรถ จะเห็นว่าคน ขับและรถ ให้ความหมายที่ร่วมกัน เป็นความหมาย เดียวจัด เป็นคำประสม

๒. คนขับรถ หมายถึง "บุคคลหนึ่งบุคคลใดก็ได้ที่ขับรถ" คือไม่จำเป็นต้อง เป็นผู้หาเลี้ยงชีพด้วยการ เป็นคนขับรถ เพียงแต่ในขณะที่กล่าวถึงนั้นบุคคลนั้นกำลังขับรถอยู่ จะเห็นว่า คน ขับ และรถ ต่างก็มีความหมายเดิมเดิมคำไม่ได้รวมกัน จัดเป็น ๓ คำ เรียงกันไม่ใช่คำประสม

๒. หน่วยคำทุกหน่วยที่ประกอบกันเป็นคำประสมจะแบ่งแยกหรือแทรกคำหนึ่งคำไปลงไปอีกไม่ได้ ถ้าแยกหรือเอาคำอื่นมาแทรกแล้วจะทำให้ไม่สามารถสื่อความหมายตามต้องการ

นิศาคอสมผล ได้ใช้เกณฑ์คำประสมจะแยกหรือแทรกคำหนึ่งคำไปลงไปอีกไม่ได้นี้เป็น หลักในการพิจารณาคำประสม ดังได้สรุปไว้ในงานวิจัยนี้แล้ว ในที่นี้จึงขอยกตัวอย่างแต่ เพียงสังเขป ดังนี้

ก. คำประสม รับประทาน "สัญญาจะทำตามถ้อยคำที่พูดกัน"
ดั่งประโยค ฉันทังยังมิได้รับปาก

คำประสม รับประทาน จะแยกออกจากกันโดยแทรกคำอื่นลงไปหรือย้ายที่คำหนึ่ง ไปไว้ต้นประโยคไม่ได้

ถ้าแยกจากกันโดยแทรกคำอื่นลงไป เช่น

* ฉันทังยังมิได้รับเลยปาก

หรือย้ายที่คำไปไว้ต้นประโยค เป็น

* ปากฉันทังยังมิได้รับ

เช่นนี้ก็ย่อมสื่อความหมาย

แต่ถ้าคำที่เรียงกันไม่ใช่คำประสม เช่น รับประทาน

ดั่งประโยค ฉันทังยังมิได้รับจกหมาย

เราสามารถแยกคำทั้งสองออกจากกันโดยแทรกคำอื่นหรือย้ายที่คำคำหนึ่งไปไว้ต้นประโยคได้ ดังนี้

ฉันทังยังมิได้รับเลยจกหมาย

จกหมายฉันทังยังมิได้รับ

ข. คำประสม ถูก "ดูหมิ่นเพราะเห็นเขาคำต้อย"
ตั้งประโยค อย่าถูก

คำประสม ถูก จะแยกออกจากกันโดยแทรกคำอื่นลงไปหรือย้ายที่คำหนึ่งไปไว้
ต้นประโยคไม่ได้

ถ้าแยกจากกันโดยแทรกคำอื่นลงไป เช่น

*อย่า ดูฉันถูก

หรือย้ายที่คำไปไว้ต้นประโยค เป็น

*ถูกอย่าดูฉัน

เช่นนี้ก็จะมีสื่อความหมาย

แต่ถ้าคำที่เรียงกันไม่ใช่คำประสม เช่น ดูข้า

ตั้งประโยค อย่าดูข้า

เราสามารถแยกคำทั้งสองออกจากกันโดยแทรกคำอื่นได้ ดังนี้

อย่าดูหนังสือข้า

๓. ลักษณะนามที่ใช้ร่วมกับคำประสมประเภทนามจะต้อง เป็นลักษณะนามสำหรับคำทั้งคำ
ไม่ใช่สำหรับหน่วยคำใดหน่วยคำหนึ่ง

คำที่เรียงกันนั้น เป็นคำประสมประเภทนาม เมื่อจะใช้ลักษณะนามต้องใช้ลักษณะนามที่เป็นของ
คำประสมทั้งคำ อย่างไรก็ตามคำประสมบางคำอาจมีลักษณะนามตรงกับลักษณะนามของคำที่
นำมาประกอบกัน เป็นคำประสมก็ได้

ตัวอย่าง ก. แก้มแหม่ม ใช้ลักษณะนาม "ผล" หรือ "ใบ"

แก้มใช้ลักษณะนาม "ข้าง" แหม่มใช้ลักษณะนาม "คน" เมื่อรวมกันเป็น
แก้มแหม่ม ใช้เรียกชื่อชมพู่ชนิดหนึ่ง คือชมพู่แก้มแหม่ม จึงใช้ลักษณะนาม "ผล" หรือ
"ใบ" เป็นลักษณะนามใหม่ ไม่เกี่ยวกับลักษณะนามของคำที่นำมาประกอบกันแต่ละคำ

ข. กันชน ใช้ลักษณะนาม "อัน"

กัน และ ชน เป็นคำกริยา ซึ่งตามปกติจะไม่เกี่ยวข้องกับคำลักษณะนาม
แต่อาจพูดได้ว่า กันก็ครั้ง กันก็หน หรือชนก็ครั้ง ชนก็หน ครั้งและหนถือเป็นลักษณะนาม
ของคำกริยากัน และชนได้ ครั้นเมื่อรวม ๒ คำ เข้าด้วยกันเป็นกันชน คำ กันชน
ก็จะทำหน้าที่เป็นคำนาม และจะใช้ลักษณะนามคำใหม่ว่า "อัน" ซึ่งจะเห็นได้ว่าไม่
เกี่ยวกับลักษณะนามของคำกันและชนที่นำมาประกอบกัน

คำซ้อน

วินัย วัระหงษ์^๑ ให้คำจำกัดความของคำซ้อนไว้ว่า

^๑สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. สาขาวิชาศึกษาศาสตร์, เอกสารการสอน
ชุดวิชาภาษาไทย ๓ หน่วยที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : ป.สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๒๕), หน้า ๘๑.

คำซ้อน หรือคำไวพจน์ผสมเป็นคำที่เกิดจากการนำหน่วยคำอิสระตั้งแต่ ๒ หน่วยขึ้นไป มาประกอบเข้าด้วยกัน ทั้งนี้หน่วยคำที่นำมาประกอบเข้าด้วยกันนั้น จะมีความหมายเหมือนกันหรือเป็นไปในทำนองเดียวกัน หรืออาจเป็นหน่วยคำที่มีความหมายต่างกัน ในลักษณะตรงกันข้าม

ตัวอย่าง

๑. คำซ้อนที่เกิดจากหน่วยคำที่มีความหมายเหมือนกัน

บ้าน + เรือน → บ้านเรือน

ทูป + ดี → ทูบดี

จุด + คี๋ม → จุดคี๋ม

๒. คำซ้อนที่เกิดจากหน่วยคำที่มีความหมายเป็นไปในทำนองเดียวกัน

ใจ + คอ → ใจคอ

หู + ตา → หูตา

เนื้อ + ตัว → เนื้อตัว

๓. คำซ้อนที่เกิดจากหน่วยคำที่มีความหมายต่างกัน ในลักษณะตรงกันข้าม

เท็จ + จริง → เท็จจริง

ได้ + เสีย → ได้เสีย

ดี + ร้าย → ดีร้าย

สำนวน

สำนวนมีความหมายได้หลายอย่าง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕

ให้ความหมายของสำนวนดังนี้

สำนวนหมายถึงถ้อยคำที่เรียบเรียง, โวหาร, บางทีก็ใช้ว่าสำนวนโวหาร, คติ เช่น ปิดสำนวน, ถ้อยคำที่ไม่ถูกไวยากรณ์ แต่รับใช้เป็นภาษาที่ถูกต้อง, การแสดงถ้อยคำออกมาเป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่ง ๆ หรือหนังสือแบบหนึ่ง ๆ, ลักษณะนามใช้เรียกข้อความรายหนึ่ง ๆ เช่น ข้อความสำนวนหนึ่ง บทความ ๒ สำนวน

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะใช้สำนวนในความหมายว่า "การแสดงถ้อยคำออกมาเป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่ง ๆ" ดังที่ จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร^๑ เขียนอธิบายไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง "ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนในภาษาไทย" ว่า "ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนหมายถึงคำหรือกลุ่มคำซึ่งปกติมีที่ใช้ในความหมายหนึ่งและได้นำมาใช้ในอีกความหมายหนึ่ง เช่น เก้าอี้ นำมาใช้ในความหมายว่า ตำแหน่งหน้าที่ น้ำลายไหล นำมาใช้ในความหมายว่า อายากได้"

สำนวนเปรียบเทียบ

สำนวนเปรียบเทียบ เป็นวิธีแสดงภาพพจน์ที่ประกอบด้วยข้อความที่เป็นบทอุปมาและข้อความที่เป็นบทอุปไมย โดยมีบทเชื่อมโยงอยู่ระหว่างข้อความทั้งสอง บทอุปไมยจะอยู่ข้างหน้าบทเชื่อมโยง ส่วนบทอุปมาจะอยู่ข้างหลังบทเชื่อมโยง^๒

ตัวอย่าง

ตา	เป็น	สับปะรด
บทอุปไมย	บทเชื่อมโยง	บทอุปมา

๓.๑ คำ เป็น ที่ประกอบด้วยคำอื่นเป็นคำประสม^๓

คำ เป็น ที่หมายความว่ามีชีวิตอยู่ คำ เป็น ที่มีความหมายแสดงสภาพ และ คำ เป็น ที่หมายความว่าสามารถ รู้วิธี อาจประกอบด้วยคำอื่นเป็นคำประสมดังนี้

^๑จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร, "ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนในภาษาไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๕.

^๒โปรดดูรายละเอียดใน สุรภี สังขพิชัย, "ลักษณะโครงสร้างทางไวยากรณ์ของข้อความที่เป็นภาพพจน์ในวรรณกรรมร้อยแก้วภาษาไทยปัจจุบัน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒๐-๒๑.

^๓คำประสมบางคำที่มีคำ เป็น เป็นส่วนประกอบจัดเป็นสำนวนได้ด้วย ผู้เขียนจะใช้เครื่องหมาย** หน้าคำประสมที่เป็นสำนวนเท่านั้น

๓.๑.๑ คำประสมที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น ที่หมายความว่า มีชีวิตอยู่^๑
 คำประสมที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น ที่หมายความว่า มีชีวิตอยู่
 แบ่งตามหน้าที่ในประโยคได้เป็น ๓ ประเภทดังนี้

๓.๑.๑.๑ คำประสมที่ใช้เป็นหน่วยนาม ได้แก่ คำเป็น
 ผลเป็น ไม่เป็น

คำเป็น หมายถึง พยางค์เสียงสระยาวในมาตรา ก กฏ กับพยางค์ที่ประสม อ่า, ไอ,
 ไอ, เอา และพยางค์ที่เป็นมาตรา กัง, กัน, กัม, เกย, และเกอว (หลักภาษา. หน้า ๓๔๔)
 ตัวอย่าง

คำเป็นคือคำที่ประสมกับสระเสียงยาวในแม่ ก กา
 ผลเป็น หมายถึง ผลที่หายแล้วแต่ยังมีรอยอยู่ (พจนานุกรม. หน้า ๔๕๖)
 ตัวอย่าง

เขามีผลเป็นที่นิ้วชี้
 ไม่เป็น หมายถึง ทำสำคัญของกระบี่กระบองหรือมวยในการป้องกันตัวให้พ้นภัย
 จากปรปักษ์เมื่อคราวเข้าที่คับขัน, ตรงข้ามกับไม้ตาย (พจนานุกรม. หน้า ๖๔๗)
 ตัวอย่าง

ไม้เป็น เป็นทำสำคัญของกระบี่กระบองทำหนึ่ง
 ๓.๑.๑.๒ คำประสมที่ใช้เป็นหน่วยกริยา ได้แก่ จับเป็น
 จับเป็น หมายถึง ล่าคนร้ายโดยไวชีวิต (พจนานุกรม. หน้า ๒๔๕)
 ตัวอย่าง

หัวหน้าสั่งให้คุณจับเป็น
 ๓.๑.๑.๓ คำประสมที่ใช้เป็นหน่วยกริยาหรือเป็นหน่วยขยาย
 ในหน่วยนาม ได้แก่ หน้าเป็น

หน้าเป็น หมายถึง ทำหน้าหัวเราอยู่เรื่อย ๆ, ชีหัวเรา (พจนานุกรม.
 หน้า ๘๓๓)

^๑ คำ เป็น ที่หมายความว่า มีชีวิตอยู่ เมื่อประสมกับคำอื่นแล้วความหมายอาจเปลี่ยนไปบ้าง

ตัวอย่าง

เด็กคนนี้เป็นหน้าเป็นจิ้ง

แดง เป็นเด็กหน้าเป็น

หน้าเป็นในประโยคที่ ๑ เป็นหน่วยกริยา ส่วนหน้าเป็นในประโยคที่ ๒ เป็นหน่วยขยายในหน่วยนาม

๓.๑.๒ คำประสมที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น ที่มีความหมายแสดงสภาพ

คำประสมที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น ที่มีความหมายแสดงสภาพ

แบ่งตามหน้าที่ในประโยคได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๓.๑.๒.๑ คำประสมที่ใช้เป็นหน่วยกริยา ได้แก่ เป็นการ

เป็นความ เป็นใจ เป็นชู้ เป็นธรรม เป็นธุระ เป็นแผล เป็นรอง เป็นหนี้ เป็นไป เป็นมา

เป็นการ หมายถึง ได้ผล สำเร็จ (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๓)

ตัวอย่าง

เรื่องมันไม่เป็นการเสียแล้ว

เป็นความ หมายถึง มีคดีฟ้องร้องกันในโรงศาล (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๓)

ตัวอย่าง

วิรัตน์กำลังเป็นความกับภรรยาเก่าอยู่

เป็นใจ หมายถึง สมรู้ร่วมคิด (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๓)

ตัวอย่าง

หล่อนเป็นใจกับเขาด้วย

เป็นชู้ หมายถึง ร่วมประเวณีกับเมียผู้อื่น (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๓)

ตัวอย่าง

เขาถูกกล่าวหาว่าเป็นชู้กับภรรยาคนอื่น

เป็นธรรม หมายถึง อย่างเที่ยงตรง อย่างยุติธรรม (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๖๐๑)

ตัวอย่าง

เขาอยากเป็นธรรมกับทุกฝ่าย

เป็นจระ หมายถึง คำเนินการ

ตัวอย่าง

เรื่องนี้ฉันจะเป็นจระให้เธอเอง

เป็นแผล หมายถึง เป็นรอยบาดเจ็บ ที่เกิดจากการครูดถลอก หรือถูกของมีคม หรือเป็นโรค

ตัวอย่าง

ฉันเป็นแผลที่นิ้วชี้

เป็นรอง หมายถึง เสียเปรียบ (พจนาน ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๔)

ตัวอย่าง

ผมเป็นรองเขาในทุก ๆ ด้าน

เป็นหนี้ หมายถึง อยู่ในฐานะเป็นลูกหนี้โดยกู้ยืมเงินเขามาหรือได้รับการช่วยเหลืออุปการะ (พจนาน มานิต. หน้า ๖๐๒)

ตัวอย่าง

ผมเป็นหนี้เขา

เป็นไป หมายถึง คำเนินไป

ตัวอย่าง

เรื่องรับเด็กเข้ามาอยู่ในบ้านเป็นไปตามความประสงค์ของท่านย่า

เรื่องที่เธอพูดมานั้นก็อาจ เป็นไปได้

เป็นมา หมายถึง คำเนินมา

ตัวอย่าง

การสอนภาษาไทยในโรงเรียนเท่าที่เป็นมาดีขึ้นมากแล้ว

เรื่องมัน เป็นมาอย่างไร

๓.๑.๒.๒ คำประสมที่ใช้เป็นหน่วยขยายในหน่วยนาม ได้แก่

เป็นต้น

**เป็นต้น หมายถึง คำที่ใช้แทนเครื่องหมาย ฯลฯ เพื่อละคำหรือถ้อยคำตอนปลาย ซึ่งอยู่ในประเภทเดียวกันกับคำหรือข้อความที่ยกขึ้นมากล่าวเป็นตัวอย่างตอนต้น (พจนาน ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๔)

ตัวอย่าง

ตัวละครในสามก๊กมีเล่าปี กวนอู จิวอี้ ชง เบ้ง เป็นต้น

๓.๑.๒.๓ คำประสมที่ใช้เป็นหน่วยกริยาหรือเป็นหน่วยขยาย

ในหน่วยกริยา ได้แก่ เป็นกลาง เป็นได้

เป็นกลาง หมายถึง ไม่เข้าข้างฝ่ายใด (พจนานุกรม ๖๐๑)

ตัวอย่าง

เขาเป็นกลาง

เขาวางตัวเป็นกลาง

เป็นกลางในประโยคที่ ๑ เป็นหน่วยกริยา ส่วนเป็นกลางในประโยคที่ ๒ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

อึ้ง เป็นกลางที่เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยานี้ คำว่า กลาง อาจซ้ำคำได้

ตัวอย่าง

แสงเทียนไม่รู้จะปลอบลูอย่างไร ก็ได้แต่พูดเป็นกลาง ๆ

เป็นได้ หมายถึง อาจ (พจนานุกรม ๒๕๒๕, หน้า ๕๓๓) เกิดขึ้น

ตัวอย่าง

เรื่องที่เธอพูดมานั้นก็อาจ(จะ)เป็นได้

เขาอาจไม่ชอบให้ใครพูดถึงบิดาก็เป็นได้

เป็นได้ ในประโยคที่ ๑ เป็นหน่วยกริยา ส่วนเป็นได้ในประโยคที่ ๒ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

น่าสังเกตว่าในกรณีที่ เป็นได้ ใช้เป็นหน่วยกริยามักมีคำเชื่อม ก็ และ/หรือ คำบอกความเห็น อาจ หรือ อาจจะ ปรากฏอยู่ข้างหน้า เป็นได้

ในกรณีที่ เป็นได้ ใช้เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยาจะต้องมีคำเชื่อม ก็ ปรากฏอยู่ข้างหน้าเสมอ

เมื่อ เป็นได้ ใช้เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา โดยมีคำเชื่อม ก็ ปรากฏอยู่ข้างหน้า คำว่า เป็น อาจไม่ปรากฏก็ได้

เขาอาจไม่สบายก็เป็นได้

เขาอาจไม่สบายก็ได้

๓.๑.๓ คำประสมที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น ที่หมายความว่า สามารถ รู้วิธี
คำประสมที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น ที่หมายความว่า สามารถ
รู้วิธี ใช้เป็นหน่วยกริยาได้อย่างเดียว ได้แก่ เป็นงาน เป็นมวย

เป็นงาน หมายถึง สามารถทำได้

ตัวอย่าง

หล่อนยังไม่เป็นงานเลย

**เป็นมวย หมายถึง มีประสบการณ์

ตัวอย่าง

เด็กคนนี้ยังอ่อนหัด ยังไม่เป็นมวยหรอก

น่าสังเกตว่า คำประสมที่มีคำว่า เป็น เป็นส่วนประกอบ ส่วนมากจะเป็นคำ เป็น
ประกอบกับคำนาม แต่คำว่า เป็น ก็อาจประสมกับคำชนิดอื่นได้บ้าง เช่น เป็นกลาง จับเป็น เป็นไป
เป็นมาและเป็นได้ คำว่า กลาง เป็นคำบุพบท ส่วนคำว่า จับ ไป มาและได้ เป็นคำกริยา

๓.๒ คำ เป็น ที่ประกอบกับคำอื่น เป็น คำซ้อน^๑

คำ เป็น ที่ประกอบกับคำอื่นเป็นคำซ้อนแบ่งตามลักษณะการประกอบคำได้
๒ ประเภทดังนี้ คือ คำ เป็น ที่ประกอบกับคำอื่นเป็นคำซ้อน ๒ พยางค์ และคำ เป็น ที่ประกอบ
กับคำอื่นเป็นคำซ้อน ๔ พยางค์

๓.๒.๑ คำ เป็น ที่ประกอบกับคำอื่นเป็นคำซ้อน ๒ พยางค์

คำ เป็น ที่หมายความว่ามีชีวิตอยู่อาจซ้อนกับคำอื่นเป็นคำซ้อน
๒ พยางค์ ซึ่งใช้เป็นหน่วยกริยาได้อย่างเดียว ได้แก่ เป็นอยู่ เป็นตาย

เป็นอยู่ หมายถึง ดำรงชีวิต

ตัวอย่าง

ลูกฉันจะเป็นอยู่อย่างไรก็ไม่รู้

^๑คำซ้อนบางคำที่มีคำ เป็น เป็นส่วนประกอบจัดเป็นสำนวนได้ด้วย ผู้เขียนจะใช้
เครื่องหมาย**หน้าคำซ้อนที่เป็นสำนวนเหล่านั้น

เป็นตาย หมายถึง อยู่ในฐานะกึ่งตายและกึ่งมีชีวิตอยู่
ตัวอย่าง

แดงเจ็บคราวนี้เป็นตายเท่ากัน

๓.๒.๒ คำ เป็น ที่ประกอบด้วยคำอื่นเป็นคำซ้อน ๔ พยางค์

คำ เป็น ที่หมายความว่ามีชีวิตอยู่ และ คำ เป็น

ที่มีความหมายแสดงสภาพ อาจซ้อนกับคำอื่นเป็นคำซ้อน ๔ พยางค์ ได้ดังนี้

๓.๒.๒.๑ คำซ้อน ๔ พยางค์ที่ประกอบด้วย คำว่า เป็น

ที่หมายความว่ามีชีวิตอยู่แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ คำซ้อนซ้ำสลับ^๑ และคำซ้อนสัมผัสกลางคำ^๒

๓.๒.๒.๑.๑ คำซ้อนซ้ำสลับที่ประกอบด้วยคำว่า

เป็น ที่หมายความว่ามีชีวิตอยู่

คำซ้อนซ้ำสลับที่ประกอบด้วยคำว่า

เป็น ที่หมายความว่ามีชีวิตอยู่ แบ่งตามหน้าที่ในประโยคได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๓.๒.๒.๑.๑.๑ คำซ้อนซ้ำสลับ

ที่ใช้เป็นหน่วยนาม

คำซ้อนซ้ำสลับที่ใช้เป็นหน่วยนาม มีลักษณะการประกอบคำเป็น แบบเดียว คือ คำ เป็น

ในอำชอนนี้ใช้เป็นคำกริยา ซ้อนกับคำว่า ตาย โดยมีคำว่า ความ มาประกอบอยู่ข้างหน้า ได้แก่

ความเป็นความตาย

ความเป็นความตาย หมายถึง การมีชีวิตอยู่ และการสูญเสียชีวิต, เรื่องที่มีความสำคัญยิ่ง

ตัวอย่าง

เรื่องนี้เกี่ยวกับความเป็นความตาย

๓.๒.๒.๑.๑.๒ คำซ้อนซ้ำสลับที่

ใช้ เป็นหน่วยกริยา

^๑ คำซ้อนซ้ำสลับมี ๔ พยางค์

พยางค์แรกและพยางค์ที่ ๓ จะซ้ำกัน

ส่วนพยางค์ที่ ๒ และพยางค์ที่ ๔ ความหมายจะเหมือนหรือเป็นไปในทำนองเดียวกัน หรือตรงข้ามกัน

^๒ คำซ้อนสัมผัสกลางคำมี ๔ พยางค์

พยางค์ที่ ๒ กับพยางค์ที่ ๓ จะมี

เสียงสัมผัสกัน

คำซ้อนซ้ำสลับที่ใช้เป็นหน่วยกริยามีลักษณะการประกอบคำเป็น ๒ แบบ

ก. คำ เป็น ในคำซ้อนเหล่านี้ ใช้เป็นคำกริยา ซ้อนกับคำว่า ตาย ซึ่งมี
ความหมายตรงข้ามเป็น เป็นตาย แล้วมีคำขยายมาข้างหน้าได้แก่ จะเป็นจะตาย
เคยเป็นเคยตาย ถึงเป็นถึงตาย ร่วมเป็นร่วมตาย

จะเป็นจะตาย หมายถึง รู้สึกว่ายากลำบากมาก

ตัวอย่าง

ทำงานแค่นี้ จะเป็นจะตายเสียให้ได้

เคยเป็นเคยตาย หมายถึง เคยร่วมทุกข์ยาก

ตัวอย่าง

เราเคยเป็นเคยตายมาด้วยกัน

**ถึงเป็นถึงตาย หมายถึง อย่างเอาจริงเอาจังเกินไป, อย่างรุนแรง (พจนนา
๒๕๒๕. หน้า ๓๖๗)

ตัวอย่าง

เรื่องนี้ถึง เป็นถึงตาย เขียวหรือ

ร่วมเป็นร่วมตาย หมายถึง ร่วมกันต่อสู้

ขอให้เรามา ร่วมเป็นร่วมตายกันเพื่อปกป้องแผ่นดินของเรา

ข. คำ เป็น ในคำซ้อนเหล่านี้ใช้ขยายกริยาแล้วซ้อนกับคำว่า ตาย ซึ่งมี
ความหมายตรงข้าม ได้แก่ ชีเป็นชิตาย ตัดเป็นตัดตาย เสี่ยงเป็นเสี่ยงตาย

**ชีเป็นชิตาย หมายถึง ชีชะตา

ตัวอย่าง

เขาจะเป็นคนชีเป็นชิตายในการแข่งขันครั้งนี้

**ตัดเป็นตัดตาย หมายถึง ตัดขาดจากกันอย่างเด็ดขาด (พจนนา ๒๕๒๕. หน้า ๓๓๕)

ตัวอย่าง

ฉันตัด เป็นตัดตายลูกชายคนนี้แล้ว

เสียงเป็นเสียงตาย หมายถึง กระทำอย่างล่อแหลมต่อความตาย
ตัวอย่าง

ผมเสียงเป็นเสียงตายมาที่นี่ ก็เพื่อต้องการพบคุณเท่านั้น

๓.๒.๒.๑.๑.๓ คำซ้อนซ้ำสลับ

ที่ใช้เป็นหน่วยกริยาหรือเป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

คำซ้อนซ้ำสลับที่ใช้เป็นหน่วยกริยาหรือเป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา มีลักษณะการ
ประกอบคำอย่างเดียวกันคือ คำ เป็น ในคำซ้อนนี้ใช้เป็นคำกริยาซ้อนกับคำว่าตาย ซึ่งมีความหมาย
ตรงข้ามเป็น เป็นตาย แล้วมีคำขยายข้างหน้า ได้แก่ แพบเป็นแพบตาย

แพบเป็นแพบตาย หมายถึง จวนตาย ย่ำแย่ (พจนานุกรม หน้าที่ ๔๕๖)

ตัวอย่าง

ฉันนะแพบเป็นแพบตายทีเดียว กว่าจะรอดจากบ้านนั้นมาได้

ฉันทำงานแพบเป็นแพบตาย เธอยังไม่เห็นใจฉันอีก

แพบเป็นแพบตายในประโยคที่ ๑ เป็นหน่วยกริยาในประโยค ส่วนแพบเป็นแพบตาย
ในประโยคที่ ๒ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

๓.๒.๒.๑.๒ คำซ้อนสัมผัสกลางคำที่ประกอบด้วย

คำว่า เป็น ที่หมายความว่ามีชีวิตอยู่

คำซ้อนสัมผัสกลางคำที่ประกอบด้วย

ด้วยคำว่า เป็น ที่หมายความว่ามีชีวิตอยู่ ใช้เป็นหน่วยกริยาได้อย่างเดียว ได้แก่ เป็นตายร้ายดี
เป็นตายร้ายดี หมายถึง มีชีวิตหรือเสียชีวิต,ลำบากหรือสบาย

ตัวอย่าง

ลูกของฉันหนีออกจากบ้านไป ไม่รู้ว่าจะเป็นตายร้ายดี อย่างไร

๓.๒.๒.๒ คำซ้อน ๔ พยางค์ ที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น

ที่มีความหมายแสดงสภาพแบ่งได้เป็น ๓ ประเภทคือ คำซ้อนซ้ำ^๑ คำซ้อนซ้ำสลับและ
คำซ้อนสัมผัสกลางคำ

^๑ คำซ้อนซ้ำคู่มี ๔ พยางค์

พยางค์แรกจะซ้ำกับพยางค์ที่ ๒ ส่วนพยางค์

ที่ ๓ จะซ้ำกับพยางค์ที่ ๔

๓.๒.๒.๒.๑ คำซ้อนซ้ำคู่ที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น

ที่มีความหมายแสดงสภาพ

คำซ้อนซ้ำคู่ที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น

ที่มีความหมายแสดงสภาพใช้เป็นหน่วยกริยาได้อย่างเดียว ได้แก่ เป็น ๆ หาย ๆ

เป็น ๆ หาย ๆ หมายถึง มีโรคและพ้นจากโรคสลับกันไป

ตัวอย่าง

เขาเป็นหวัดเป็น ๆ หาย ๆ

๓.๒.๒.๒.๒ คำซ้อนซ้ำสลับที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น

ที่มีความหมายแสดงสภาพ

คำซ้อนซ้ำสลับที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น

ที่มีความหมายแสดงสภาพ แบ่งตามหน้าที่ในประโยคได้เป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๓.๒.๒.๒.๒.๑ คำซ้อนซ้ำสลับ

ที่ใช้เป็นหน่วยกริยา

คำซ้อนซ้ำสลับที่ใช้เป็นหน่วยกริยามีลักษณะการประกอบคำเป็น ๔ แบบ

ก. คำ เป็น ประกอบกับคำซ้อน ได้แก่ เป็นเนื้อเป็นตัว เป็นปาก เป็นเสียง เป็นหิน เป็นไฟ เป็นหน้าเป็นตา เป็นหนุ่มเป็นสาว เป็นหนึ่เป็นสิน เป็นหมวดเป็นหมู่ เป็นหลุม เป็นบ่อ เป็นหูเป็นตา

* เป็นเนื้อเป็นตัว หมายถึง เป็นหลักเป็นฐาน สามารถตั้งหลักฐานขึ้นมาได้
(พจนานา ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๓)

ตัวอย่าง

มะลิแต่งงานกับชฎาจึงได้เป็นเนื้อเป็นตัวมาจนทุกวันนี้

** เป็นปากเป็นเสียง หมายถึง ได้เถียง, พูดหรือโต้เถียงแทน (พจนานา. ๒๕๒๕.
หน้า ๕๓๓)

ตัวอย่าง

พ่อมัก เป็นปาก เป็น เสียงกับแม่เสมอ

*เป็นหินเป็นไฟ หมายถึง โมโหพlungพลาณขึ้น, บางทีพูดโกรธเป็นหินเป็นไฟ
(พจนานามาต. หน้า ๖๐๑)

ตัวอย่าง

พอผมกลับบ้านคิดเวลาหน่อย คุณก็เป็นหินเป็นไฟขึ้นมาเชียว

**เป็นหน้าเป็นตา หมายถึง เป็นกิจจะลักษณะ, เป็นขึ้นเป็นอัน (พจนานามาต. หน้า ๕๓๕)

ตัวอย่าง

มะลิลอบได้ที่ ๑ ทุกปี ทำให้เป็นหน้าเป็นตาแก่พ่อแม่

เป็นหนุ่มเป็นสาว หมายถึง อยู่ในวัยหนุ่มสาว

ตัวอย่าง

ลูกของผม เป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว

เป็นหนี้เป็นสิน หมายถึง เป็นหนี้ (พจนานามาต. หน้า ๖๐๒)

ตัวอย่าง

ฉันยังเป็นหนี้เป็นสินเขาอยู่เลย

เป็นหมวดเป็นหมู่ หมายถึง เป็นพวกเป็นเหล่า

ตัวอย่าง

ลูกควรจะจัดของในห้องให้เป็นหมวดเป็นหมู่

เป็นหลุมเป็นบ่อ หมายถึง อยู่ในสภาพเป็นหลุมบ่อ

ตัวอย่าง

ถนนเป็นหลุมเป็นบ่ออย่างนี้ คุณไม่ควรขับรถเร็ว

**เป็นหูเป็นตา หมายถึง ช่วยสอดรับฟังและดูแลรักษาแทน (พจนานามาต. หน้า ๕๓๕)

ตัวอย่าง

งานในบริษัทนี้ ลูกช่วยเป็นหูเป็นตาแทนพ่อด้วยนะ

ข. คำ เป็น ประกอบกับคำที่ไม่ใช่คำซ้อนแต่ก็เป็นคำที่มักใช้คู่กัน ได้แก่
เป็นเคียดเป็นแค้น เป็นน้ำเป็นนวล เป็นปีเป็นขลุ่ย เป็นฝั่งเป็นฝา

เป็น เตือก เป็น แค้น หมายถึง พลุ่พลุ่ด้วยความโกรธ
ตัวอย่าง

เธอ เป็น เตือก เป็น แค้นสามที่ เขาทิ้ง เธอไป

เป็นน้ำ เป็นนวล หมายถึง ผิวพรรณผุดผ่องสวยงาม (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๓)
ตัวอย่าง

ผิวพรรณของเธอ เป็นน้ำ เป็นนวล

**เป็นปี เป็นขลุ่ย หมายถึง ถูกคอกัน เข้ากันได้ดี (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๕๔๓)
ตัวอย่าง

ที่วิชา กับ ที่วิชา เป็นปี เป็นขลุ่ยกันดีนัก

**เป็นฝั่ง เป็นฝา หมายถึง มีเรือนหรือแต่งงานเป็นหลักฐาน (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๖๐๑)
ตัวอย่าง

เมื่อลูก เป็นฝั่ง เป็นฝากันหมดพ่อก็อนตายตาหลับ

ค. คำ เป็น ประกอบกับคำอื่นเป็นกลุ่มคำ ๒ พยางค์ แล้วนำคำที่มักซ้อนกับคำที่ใช้ร่วมกับคำ เป็น มาซ้อนข้างหลัง ได้แก่ เป็นทุกข์ เป็นร้อน เป็นบ้า เป็นหลัง เป็นห่วง เป็นใย เป็นใหญ่ เป็นโต^๑

**เป็นทุกข์ เป็นร้อน หมายถึง เตือก ร้อน
ตัวอย่าง

คุณอย่า เป็นทุกข์ เป็นร้อนไปเลย

**เป็นบ้า เป็นหลัง^๒ หมายถึง เอาจริงเอาจังเกินไป (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๓)
ตัวอย่าง

เขา เป็นบ้า เป็นหลัง เพราะกรรยาคนนี่

^๑ คำซ้อนซ้ำสลับในข้อ ก. เช่น เป็นหน้าเป็นตา กับคำซ้อนซ้ำสลับในข้อ ค. เช่น เป็นทุกข์เป็นร้อน ดูเผิน ๆ จะคล้ายคลึงกัน คือต่างก็ปรากฏด้วยคำว่า เป็น กับคำซ้อน อย่างไรก็ตามเราพูดว่า เป็นทุกข์ ได้ แต่พูดว่า เป็นหน้า ไม่ได้ ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า เป็นหน้าเป็นตา กับ เป็นทุกข์เป็นร้อน มีวิธีประกอบคำต่างกัน

^๒ ภาณุจนาคพันธุ์ อธิบายไว้ว่า "หมายถึงว่าเป็นบ้าห่มเพ็ญพูดเอาหลัง เป็นหน้า หน้าเป็นหลัง แต่พูดรวมเข้ามาให้สั้นว่า "เป็นบ้าเป็นหลัง" บางทีพูดรวบเข้ามาให้สั้นว่า "เป็นบ้าหลัง" ก็เข้าใจกันได้" (สำนวน ๑. หน้า ๖๒๑)

*เป็นห่วงเป็นใย หมายถึง เป็นกังวลหรือพะวงถึง

ตัวอย่าง

คุณไม่ต้องเป็นห่วงเป็นใยเขาหรอก

เป็นใหญ่เป็นโต หมายถึง มีอำนาจ, มีเกียรติยศหรือบรรดาศักดิ์สูง

ตัวอย่าง

พอเขาได้เป็นใหญ่เป็นโต เขาก็ลืมพี่ลืมน้อง

ง. คำ เป็น ประกอบกับคำอื่นเป็นกลุ่มคำ ๒ พยางค์ แล้วนำคำที่มักซ้อนกับคำที่ใช้ร่วมกับคำ เป็น มาซ้อนข้างหน้า ได้แก่ เป็นผู้เป็นคน

เป็นผู้เป็นคน หมายถึง เป็นคนปกติ, กลับเนื้อกลับตัวเป็นคนดีได้ (พจนาน. ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๔)

ตัวอย่าง

เขาเป็นผู้เป็นคนขึ้นมาได้ ก็เพราะเธอ

จ. คำ เป็น ประกอบกับคำอื่นเป็นคำประสม มีคำขยายหน้าคำประสมแล้ว แทรกคำที่ซ้ำกับคำขยายหน้าคำประสมนั้น อีก ๑ คำ ได้แก่ ค่อยเป็นค่อยไป

ค่อยเป็นค่อยไป หมายถึง เป็นไปทีละน้อย ๆ ไม่รีบร้อน

ตัวอย่าง

ใจเย็น ๆ ชิลๆ เรื่องแบบนี้ต้องค่อยเป็นค่อยไป

๓.๒.๒.๒.๒.๒ คำซ้อนซ้ำสลับ

ที่ใช้เป็นหน่วยขยายในหน่วยนาม

คำซ้อนซ้ำสลับที่ใช้เป็นหน่วยขยายในหน่วยนาม มีลักษณะการประกอบคำเป็นแบบเดียวคือ คำ เป็น ประกอบกับคำที่ไม่ใช่คำซ้อนแต่ก็เป็นคำที่มักใช้คู่กัน ได้แก่ เป็นกอบเป็นกำ เป็นกำยเป็นกอง เป็นขึ้นเป็นอัน

เป็นกอบเป็นกำ หมายถึง ซึ่งมีจำนวนมาก (พจนาน. มานิต. หน้า ๖๐๑)

ตัวอย่าง

ฉันก็ไม่ได้ทำอะไรเป็นกอบเป็นกำอะไร

เป็นกำยเป็นกอง หมายถึง จำนวนมากมาย (พจนนา มาผิต. หน้า ๖๐๑)
ตัวอย่าง

ลูกแกนี่ทำงานอะไรนะถึงต้องใช้เงิน เป็นกำย เป็นกองอย่างนี้
เป็นขึ้นเป็นอัน หมายถึง เป็นหลักฐานมั่นคง, เป็นลำเป็นสัน, เป็นจริงเป็นจัง
(พจนนา ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๓)

ตัวอย่าง

เขาไม่มีรายไต้เป็นขึ้นเป็นอันอะไร

๓.๒.๒.๒.๒.๓ คำซ้อนซ้ำสลับ

ที่ใช้เป็นหน่วยขยายในหน่วยกรรยา มีลักษณะการประกอบคำเป็น ๔ แบบ

ก. คำ เป็น ประกอบคำซ้อน ไต้แก่ เป็นงานเป็นการ เป็นเนื้อเป็นหนัง
เป็นลำเป็นสัน

เป็นงานเป็นการ หมายถึง เอาจริงเอาจัง (พจนนา ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๓) ใช้ว่า
เป็นการเป็นงานก็มี

ตัวอย่าง

เขาพูดกับหล่อนอย่างเป็นงานเป็นการ
น่าสังเกตว่า เป็นงานเป็นการ ซึ่งใช้ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกรรยานั้น มักจะมีคำว่า
อย่าง ปรากฏอยู่ด้วย

เป็นเนื้อเป็นหนัง หมายถึง เป็นขึ้นเป็นอัน, เป็นกอบเป็นกำ (พจนนา ๒๕๒๕.
หน้า ๕๓๓)

ตัวอย่าง

ไม่เห็นจะไต้อะไรเป็นเนื้อเป็นหนังมาสักอย่าง

**เป็นลำเป็นสัน หมายถึง เป็นหลักฐานมั่นคง, เป็นขึ้นเป็นอัน, เป็นจริงเป็นจัง
(พจนนา ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๔)

ตัวอย่าง

เธอดูซิ ขนาดเขาขายน้ำพริกยังทำไต้เป็นลำเป็นสัน ขนาดส่งไปต่างประเทศไต้เลย

เป็นลำ เป็นสัน ที่ใช้เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยานั้น บางครั้งต้องมี คำว่า อย่าง
ปรากฏร่วมอยู่ด้วย เช่น

เขาทำการค้าอย่างเป็นลำ เป็นสัน

ข. คำ เป็น ประกอบกับคำที่ไม่ใช่คำซ้อนแต่ก็เป็นคำที่มักใช้คู่กัน ได้แก่
เป็นคึงเป็นแคว เป็นตุเป็นตะ เป็นรักเป็นเวร

เป็นคึงเป็นแคว หมายถึง ยืดยาวต่าง ๆ นานา (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๓)

ตัวอย่าง

เขาคุยเป็นคึงเป็นแควเลยว่า คุณพ่อจะซื้อรถให้เขา

**เป็นตุเป็นตะ^๑ หมายถึง (บอกหรือเล่า) อย่างกับรู้เห็นมาจริง ๆ (พจนานุกรม
หน้า ๖๐๑)

ตัวอย่าง

เขาพูดเป็นตุเป็นตะ ฉันทก็เลยหลงเชื่อ

**เป็นรักเป็นเวร^๒ หมายถึง ไม่รู้จักจบสิ้น ใช้ว่าเป็นวรรคเป็นเวรก็มี (พจนานุกรม
หน้า ๕๓๔)

ตัวอย่าง

เธอไปทำอะไรลูกเขานะ ถึงได้ร้องไห้เป็นรักเป็นเวรอย่างนั้น

ค. คำ เป็น ใช้ร่วมกับคำอื่นเป็นกลุ่มคำ ๒ พยางค์ แล้วนำคำที่มักซ้อนกับคำ
ที่ใช้ร่วมกับคำ เป็น มาซ้อนข้างหลัง ได้แก่ เป็นที่เป็นทาง

เป็นที่เป็นทาง หมายถึง อยู่ตามตำแหน่ง ไม่เปลี่ยนที่

ตัวอย่าง

กินให้เป็นที่เป็นทางหน่อยซิลูก

^๑กาญจนาคพันธุ์ อธิบายไว้ว่า "เป็นสำนวนที่เพี้ยนมาจาก" เป็นทุเป็นตะ" ทุหมายถึง
ทุติยะ แปลว่าที่สอง คำรบสอง ตะหมายถึงตติยะ แปลว่าที่สาม คำรบสาม . . ." (สำนวน ๑.
หน้า ๖๑๔-๖๑๕)

^๒กาญจนาคพันธุ์ อธิบายไว้ว่า "วรรคคือตอน เวนคือคราว" (สำนวน ๑. หน้า ๖๒๔)

ง. คำ เป็น ใช้ร่วมกับคำซ้อนเป็นกลุ่มคำ ๓ พยางค์ แล้วแทรกคำ เป็น อีก ๑ พยางค์ ได้แก่ เป็นครึ่งเป็นคราว เป็นตัวเป็นตน เป็นนักเป็นหนา เป็นมันเป็นเหมาะ เป็นหลักเป็นฐาน เป็นหลักเป็นแหล่ง

เป็นครึ่งเป็นคราว หมายถึง มีกำหนดเวลา ไม่พร่ำเพรื่อ (พจนานามาณิต. หน้า ๖๐๑)
ตัวอย่าง

เขาจะมาหาฉันเป็นครึ่งเป็นคราว
เป็นตัวเป็นตน หมายถึง ปราบกฏชัด, เป็นหลักฐาน (พจนานามาณิต. หน้า ๕๓๓)
ตัวอย่าง

หล่อนไม่ได้มีสามีเป็นตัวเป็นตน
เป็นนักเป็นหนา หมายถึง มากยิ่ง, ยิ่งยวด บางครั้งใช้ว่าเป็นหนักเป็นหนาหรือ
เป็นนักหนา

ตัวอย่าง
หล่อนไม่ได้เลือกเส้นทางที่มารดาของหล่อนปรารถนาให้เดินเป็นนักเป็นหนา
เป็นมันเป็นเหมาะ หมายถึง มันคง, แข็งขัน, หนักแน่น (พจนานามาณิต. หน้า ๕๓๔)
ตัวอย่าง

เขาพูดเป็นมันเป็นเหมาะเลยว่า จะมาหาฉัน
เป็นหลักเป็นฐาน หมายถึง มีฐานะมั่นคง
ตัวอย่าง

เขาได้ทำงานเป็นหลักเป็นฐาน
เป็นหลักเป็นแหล่ง หมายถึง มีแห่งที่อยู่เป็นประจำ
ตัวอย่าง

แดงได้งานทำเป็นหลักเป็นแหล่งแล้ว

๓.๒.๒.๒.๒.๔ คำซ้อนซ้ำสลับที่

ใช้เป็นหน่วยกริยาหรือเป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

คำซ้อนซ้ำสลับที่ใช้เป็นหน่วยกริยาหรือเป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา มีลักษณะการประกอบคำเป็น ๒ แบบ ดังนี้

ก. คำ เป็น ประกอบกับคำซ้อน ได้แก่ เป็นจริงเป็นจัง เป็นเรื่องเป็นราว เป็นจริงเป็นจังหมายถึง เป็นหลักฐานมั่นคง, เป็นขึ้นเป็นอัน, เป็นล่ำเป็นสัน (พจนนา ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๓)

ตัวอย่าง

ถ้าเรื่องมันเป็นจริงเป็นจังขึ้นมา แล้วคุณจะทำอย่างไรล่ะ

เขาเล่าได้อย่างเป็นจริงเป็นจัง

เป็นจริงเป็นจังในประโยคที่ ๑ เป็นหน่วยกริยา ส่วนเป็นจริงเป็นจังในประโยคที่ ๒ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

น่าสังเกตว่า เป็นจริงเป็นจัง เมื่อใช้เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา มักมีคำว่า อย่างปรากฏร่วมอยู่ด้วยเสมอ

เป็นเรื่องเป็นราว หมายถึง เป็นเนื้อหาสาระ

ตัวอย่าง

ฉันไม่นึกเลยว่าจะ เป็นเรื่องเป็นราวถึงขนาดนี้

เรามาพูดกันให้เป็นเรื่องเป็นราวดีกว่า

เป็นเรื่องเป็นราวในประโยคที่ ๑ เป็นหน่วยกริยา ส่วนเป็นเรื่องเป็นราวในประโยคที่ ๒ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

ข. คำ เป็น ประกอบกับคำอื่นที่ไม่ใช่คำซ้อนแต่ก็มักใช้คู่กัน ได้แก่ เป็นโล้เป็นพาย

**เป็นโล้เป็นพาย^๑ หมายถึง เอาการเอางาน, แข็งขัน, จริงจัง, ได้เรื่องได้ราว, เข้าท่าเข้าทางดี, (มักใช้ในทางปฏิเสธ) (พจนนา ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๔)

^๑กาญจนาศพนธ์ อธิบายไว้ว่า "แปลว่า ทำเรือโล้ก็ได้ ทำพายพายเรือก็ได้ หรือจะแปลว่า โล้เรือก็เป็นหรือพายเรือก็เป็นทั้งสองอย่างทำได้ทั้งสิ้น" (สำนวน๑. หน้า ๖๒๗)

ตัวอย่าง

ลูกคนนี้เป็นโด้ เป็นพวยอะโรหอก

น้อยทำงานไม่เป็นโด้เป็นพวย

เป็นโด้เป็นพวยในประโยคที่ ๑ เป็นหน่วยกริยา ส่วน เป็นโด้เป็นพวยใน
ประโยคที่ ๒ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

๓.๒.๒.๒.๓ คำซ้อนสัมผัสกลางคำที่ประกอบด้วย

คำว่า เป็น ที่มีความหมายแสดงสภาพ

คำซ้อนสัมผัสกลางคำที่ประกอบด้วย

คำว่า เป็น ที่มีความหมายแสดงสภาพ ใช้เป็นหน่วยกริยาได้อย่างเดียว ได้แก่ โดดเด่นเป็นสง่า
รู้เห็นเป็นใจ อยู่เย็นเป็นสุข

โดดเด่นเป็นสง่า หมายถึง ผ่าเผย ชัดแจ้ง อยู่ผู้เดียว

ตัวอย่าง

คฤหาสน์หลังนี้โดดเด่นเป็นสง่าอยู่ท่ามกลางกระต๊อบหลายสิบหลัง

รู้เห็นเป็นใจ หมายถึง รู้เหตุการณ์และร่วมใจด้วย (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๖๘๘)

ตัวอย่าง

หล่อนรู้เห็นเป็นใจกับเขา

อยู่เย็นเป็นสุข หมายถึง ดำรงชีวิตด้วยความสุขความสบาย ปราศจากความ

เดือดร้อน (พจนานุกรม มานิต. หน้า ๑๐๗๗)

ตัวอย่าง

เมื่อไม่มีโจรผู้ร้าย ราษฎรก็อยู่เย็นเป็นสุข

๓.๓ คำ เป็น ที่ประกอบด้วยคำอื่นเป็นส่วน

คำ เป็น ที่หมายความว่ามีชีวิตอยู่ คำ เป็น ที่มีความหมายแสดงสภาพ และ
คำ เป็น ที่หมายความว่าสามารถ รู้วิธี อาจประกอบด้วยคำอื่นมีความหมายใหม่แตกต่างจากความหมาย
ของคำว่า เป็น กับคำนั้น ๆ รวมกัน จึงถือได้ว่าเป็นส่วน

๓.๓.๑ ส่วนที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น ที่หมายความว่ามีชีวิตอยู่ใช้
เป็นหน่วยกริยาได้อย่างเดียว ได้แก่ ขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น ตกนรกทั้งเป็น ตายทั้งเป็น

ขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น หมายถึง มีความสุขมาก

ตัวอย่าง

เขารู้สึกว่าได้ขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น เมื่อได้ไปเที่ยวที่นั่น

ตกนรกทั้งเป็น หมายถึง ได้รับความลำบากแสนสาหัส (พจนานา ๒๕๒๕. หน้า ๓๑๑)

ตัวอย่าง

หล่อนต้องตกนรกทั้งเป็น เพราะผู้ชายเลว ๆ คนนี้

ตายทั้งเป็น หมายถึง มีชีวิตอยู่เหมือนคนตายแล้ว (ถ้อยคำ. หน้า ๑๐๓)

ตัวอย่าง

หล่อนต้องตายทั้งเป็น เพราะถูกขายเป็นนางบำเรอ

๓.๓.๒ ส่วนวนที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น ที่มีความหมายแสดงสภาพ แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้ คือ ส่วนวนที่ เป็น อยู่ต้นส่วนวน ส่วนวนที่ ไม่เป็น อยู่ต้นส่วนวน ส่วนวนที่ เป็น อยู่กลางส่วนวน และ ส่วนวนที่ เป็น อยู่ท้ายส่วนวน

๓.๓.๒.๑ ส่วนวนที่ เป็น อยู่ต้นส่วนวน

ส่วนวนที่ เป็น อยู่ต้นส่วนวน แบ่งตามหน้าที่ในประโยค

ได้เป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๓.๓.๒.๑.๑ ส่วนวนที่ เป็น อยู่ต้นส่วนวนใช้เป็น

หน่วยกริยา ได้แก่ เป็นต่อ เป็นทองแผ่นเดียว เป็นน้ำหนึ่งใจเดียว เป็นไม้เบื่อไม้เมา

เป็นลม ๆ เป็นสนิม เป็นหมัน เป็นอื่น เป็นเอามาก

เป็นต่อ หมายถึง ได้เปรียบ (พจนานา ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๓)

ตัวอย่าง

นักมวยไทยเป็นต่อนักมวยเกาหลีใต้

เป็นทองแผ่นเดียว หมายถึง เกี่ยวตอกกันโดยการแต่งงาน (พจนานา ๒๕๒๕.

หน้า ๓๘๐)

ตัวอย่าง

เราจะเป็นทองแผ่นเดียวกันแล้ว

เป็นน้ำหนึ่งใจเดียว หมายถึง พร้อมใจกัน สามัคคีกลมเกลียวกัน (พจนานุกรม
หน้า ๖๐)

ตัวอย่าง

ขอให้เรามาเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

เป็นไม้เบื่อไม้เม่า หมายถึง ไม่ถูกกัน ไม่ชอบพอกัน (ถ้อยคำ. หน้า ๒๑๔)

ตัวอย่าง

คุณนายแจ่มเป็นไม้เบื่อไม้เม่ากับเด็กรับใช้

เป็นลม ๆ หมายถึง เคี้ยวดีเคี้ยวร้าย (พจนานุกรม. หน้า ๕๓๔)

ตัวอย่าง

อย่าไปถือสาเขาเลยนายคนนี่เขาเป็นลม ๆ

เป็นสนิม หมายถึง เสื่อมค่าหรือเสื่อมราคาลง (พจนานุกรม. หน้า ๖๐๒)

ตัวอย่าง

เก่า ๆ มันเป็นสนิม

เป็นหมั่น หมายถึง ไม่สำเร็จ, เก้อ (ถ้อยคำ. หน้า ๑๒๕)

ตัวอย่าง

ความฝันของฉันเป็นหมั่นเสียแล้ว

เป็นอื่น หมายถึง ไปรักใหม่, นอกใจ (ถ้อยคำ. หน้า ๑๒๕)

ตัวอย่าง

ไม่น่าเชื่อว่าสามีหล่อนจะเป็นอื่น

เป็นเอามาก หมายถึง มีอาการมาก, ไม่เบา, ไม่น้อย (พจนานุกรม. หน้า ๖๐๒)

ตัวอย่าง

หมอนี้เป็นเอามาก

อนึ่ง มีสำนวนบางสำนวนที่ปรากฏอยู่ตามลำพัง ใช้เป็นประโยค ได้แก่

เป็นยังงใจเป็นกัน

เป็นยังงใจเป็นกัน หมายถึง ยอมสู้หรือทนต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นทุกประการ, ยอมทุกอย่าง
แม้จะเกิดอะไรขึ้น (พจนานุกรม. หน้า ๖๐๑-๖๐๒) บางครั้งใช้ว่า เป็นงใจเป็นกัน,

เป็นยังงใจเป็นกัน หรือ เป็นยังงใจก็เป็นกัน

ตัวอย่าง

ผมจะไม่กลุ้มใจเรื่องลูกแล้ว . . . เป็นใจเป็นกัน

๓.๓.๒.๑.๒ ส่วนวันที่ เป็น อยู่ต้นส่วนวนใช้เป็น

หน่วยขยายในหน่วยนาม ได้แก่ เป็นต้นไป เป็นต้นมา

เป็นต้นไป หมายถึง เวลาจากปัจจุบันถึงอนาคต

ตัวอย่าง

ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เธอไม่ต้องกลับมาหาฉันอีก

เป็นต้นมา หมายถึง เวลาจากอดีตถึงปัจจุบัน

ตัวอย่าง

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เธอก็ไม่กลับมาหาผมอีกเลย

น่าสังเกตว่า หน่วยนามที่มีส่วนวน เป็นต้นไป หรือ ส่วนวน เป็นต้นมา เป็นหน่วยขยายในหน่วยนามมักจะมีคำเชื่อม ตั้งแต่ จาก นับแต่ ต่อแต่ ปรากฏอยู่ด้วย และหน่วยหลักในหน่วยนามจะมีความหมายเกี่ยวกับเวลาหรือเป็นคำบ่งชี้ ที่ หรือ นั้น ส่วนวน เป็นต้นไป มักปรากฏร่วมกับคำบ่งชี้ ที่ ส่วนส่วนวน เป็นต้นมา มักปรากฏร่วมกับคำบ่งชี้ นั้น

ตัวอย่าง

ตั้งแต่ปี ๒๕๑๘ เป็นต้นมา

ตั้งแต่ปี ๒๕๓๐ เป็นต้นไป

จากนั้น เป็นต้นมา

จากนี้ เป็นต้นไป

นับแต่นี้ เป็นต้นไป

นับแต่นั้น เป็นต้นมา

ต่อแต่นี้ เป็นต้นไป

ต่อแต่นั้น เป็นต้นมา

ฯลฯ

๓.๓.๒.๑.๓ ส่วนวันที่ เป็น อยู่ต้นส่วนวนใช้เป็น

หน่วยขยายในหน่วยกริยา

สำนวนที่ เป็น อยู่ต้นสำนวน
ใช้เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยาแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ หน่วยขยายที่อยู่หน้ากริยาและ
หน่วยขยายที่อยู่หลังกริยา

ต.ต.๒.๑.๓.๑ หน่วยขยาย

ที่อยู่หน้ากริยา ได้แก่ เป็นอัน เป็นอันว่า

เป็นอัน หมายถึง รวมความว่า, แสดงว่า (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๔)
ตัวอย่าง

เรื่องราวทั้งหลายแหล่ เป็นอันจบสิ้นกันเสียที
ถ้ามีคำขยายกริยา คำอื่น ๆ ตำแหน่งของ เป็นอัน จะปรากฏอยู่หน้าสุด

ตัวอย่าง

รายการของเขาออกอากาศได้ไม่ถึงครึ่งปีก็เป็นอันต้อง "พับฐาน"
สำนวน เป็นอัน บางครั้งต้องใช้ปรากฏร่วมกับคำปฏิเสธ ไม่ เป็น ไม่เป็นอัน
หมายถึง ทำได้ไม่เต็มที่ (พจนานุกรม ๒๕๒๒. หน้า ๕๓๔)

ตัวอย่าง

ผมไม่เป็นอันกินไม่เป็นอันนอนก็เพราะห่วงพี่นี่แหละ
พอบ้านเรามีวิดีโอ ลูก ๆ ก็ไม่เป็นอันดูหนังสือกันละ
เป็นอันว่า หมายถึง ตกลงแล้ว, สรุปลแล้ว (พจนานุกรม มาศิต. หน้า ๖๐๒)

ตัวอย่าง

เมื่อผู้รับสารไม่เข้าใจความหมายของผู้ส่งสาร การสื่อสารนั้นก็ เป็นอันว่าล้มเหลว
ถ้าเขาไม่ตกลงก็เป็นอันว่าเรื่องนี้ดำเนินการต่อไปไม่ได้
เป็นอันว่าในตัวอย่างที่ ๑ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา ส่วน เป็นอันว่าในตัวอย่างที่ ๒
เป็นส่วนหนึ่งของหน่วยเชื่อมเพื่อสรุปความ

น่าสังเกตว่า ประโยคที่ตามหลังหน่วยเชื่อม เป็นอันว่า นี้มักเป็นประโยคไม่เริ่ม
และคำเชื่อมที่ปรากฏอยู่ข้างหน้า เป็นอันว่า มักจะเป็นคำเชื่อม ก็ จึง

ตัวอย่าง

. . . ก็เป็นอันว่าเรื่องเงินหาเสียง . . . ไม่ต้องวิตก

. . . จึงเป็นอันว่าตกลงกันไม่ได้

บางครั้งอาจมีคำกริยาปรากฏอยู่ระหว่างคำแยกประเภท อัน และคำเชื่อม ว่า
เช่น เป็นอันสรุปว่า เป็นอันกล่าวได้ว่า

ตัวอย่าง

เป็นอันสรุปว่า ฟุตบอลโลก ๑๙๘๖ ผ่านการเตะไปแล้ว ๕๑ แมทช์

เป็นอันกล่าวได้ว่า เด็กที่ขาดความอบอุ่นมักจะเป็น เด็กมีปัญหาทั้งนั้น

สำนวน เป็นอัน และสำนวน เป็นอันว่า ที่ใช้เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยานั้นจะ
ใช้แทนกันได้ เช่น

เรื่องนี้เป็นอันยุติแล้ว

เรื่องนี้เป็นอันว่ายุติแล้ว

๓.๓.๒.๑.๓.๒ หน่วยขยายที่อยู่

หลังกริยา เช่น เป็นกอง เป็นกำลัง เป็นครัน เป็นฉาก ๆ เป็นดับ เป็นที่ยิ่ง
เป็นนัย เป็นบ้า เป็นเปลาะ ๆ เป็นไฟ เป็นแมนมัน เป็นยิ่งนัก เป็นระนาว เป็นล้นพ้น
เป็นว่าเล่น เป็นไหน ๆ เป็นอันขาด เป็นอันดี

เป็นกอง หมายถึง มาก (พจนา ๒๕๒๕. หน้า ๓๓๓)

ตัวอย่าง

หมมไม่พบกันเสียนานโตขึ้นเป็นกองเขียว

เป็นกำลัง หมายถึง อย่างยิ่ง (ถ้อยคำ. หน้า ๑๒๓)

ตัวอย่าง

ฉันหมั่นไล่แม่คนนี่เป็นกำลัง

เป็นครัน หมายถึง ทันที พัลวัน (พจนา มานิติ. หน้า ๖๐๑)

ตัวอย่าง

หล่อนแก้ตัวเป็นครัน

เป็นฉาก ๆ หมายถึง เป็นเรื่องเป็นราวติดต่อกัน

ตัวอย่าง

น้องแก้ตัวเป็นฉาก ๆ

เป็นดับ หมายถึง เป็นแถว

ตัวอย่าง

ยื่น เรียงกันเป็นดับ (๑)

เป็นที่ยิ่ง หมายถึง มาก

ตัวอย่าง

คุณสวัสดิ์ต้องลาออกจากตำแหน่งด้วยความ รันทด เป็นที่ยิ่ง

เป็นนัย หมายถึง แสดงให้รู้ชั้นเชิงอยู่ในที่

ตัวอย่าง

เขาพูดเป็นนัยให้ฉันคิด

เป็นบ้า หมายถึง อย่างยิ่ง (พจนานา ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๓)

ตัวอย่าง

ผู้หญิงคนนี้สวยเป็นบ้าเลย

เป็นเปลาะ ๆ หมายถึง เป็นเรื่อง ๆ

ตัวอย่าง

พ่อแก้อ้อหาเป็นเปลาะ ๆ

เป็นไฟ หมายถึง เก่ง ชำนาญ คล่องแคล่ว (พจนานา มานิต. หน้า ๖๐๑)

ตัวอย่าง

เขาพูดฝรั่ง เป็นไฟเขียว

เป็นแมนมัน หมายถึง อย่างแน่นอน

ตัวอย่าง

เขาต้องไปที่นั่นเป็นแมนมัน

เป็นยิ่งนัก หมายถึง มาก

ตัวอย่าง

เงิน ๑ บาท ของเขาจะมีค่าเป็นยิ่งนัก

เป็นระนาว หมายถึง เป็นแถว (ถ้อยคำ. หน้า ๑๒๔)

ตัวอย่าง

ผู้โดยสารได้รับบาดเจ็บเป็นระนาว

เป็นล้นพัน หมายถึง มาก

ตัวอย่าง

ขอขอบพระคุณ เป็นล้นพัน

เป็นว่าเล่น หมายถึง ปฏิบัติไปเหมือนของง่าย

ตัวอย่าง

เธอกลาย เป็นฝกร้อง เนื้อหอมที่ห้องอาหารรุมแย่งตัว เป็นว่าเล่น

ลูกของฉันใช้เงิน เป็นว่าเล่น

เป็นไหน ๆ หมายถึง มาก

ตัวอย่าง

ฉันสวยกว่าเขา เป็นไหน ๆ

ร้านนี้ถูกกว่าร้านนั้น เป็นไหน ๆ

น่าสังเกตว่า ประโยคที่มีสำนวน เป็นไหน ๆ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยานั้น

มักจะมีคำเชื่อมบอกการเปรียบเทียบ กว่า ปรากฏอยู่ด้วยเสมอ

เป็นอันขาด หมายถึง แน่แน่นอน, แน่แท้ (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๔)

สำนวน เป็นอันขาด มักจะปรากฏในประโยคต่อไปนี้

๑. ประโยคแจ้งให้ทราบชนิดประโยคบอกเล่าที่มีเนื้อความปฏิเสธโดยมี
คำปฏิเสธ ไม่ ปรากฏอยู่ด้วยเสมอ

๒. ประโยคบอกให้ทำชนิดประโยคสั่งที่มีความหมายปฏิเสธหรือประโยคที่ใช้
ห้าม จะมีคำว่า อย่า หรือคำว่า ห้าม ปรากฏอยู่ด้วยเสมอ

ตัวอย่าง

ฉันไม่ยอมแต่งงานกับเขา เป็นอันขาด

อย่ายื่นแขน ศีรษะออกนอกรถ เป็นอันขาด

ห้ามแก เข้ามาในห้องนี้ เป็นอันขาด

เป็นอันดี หมายถึง ดี

ตัวอย่าง

เขาตกลงกับฉัน เป็นอันดีแล้ว

๓.๓.๒.๑.๔ ส่วนวนที่ เป็น อยู่ต้นสำนวน

ใช้เป็นหน่วยขยายในหน่วยนามหรือเป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา ได้แก่ เป็นอันมาก
เป็นอันมาก หมายถึง มากหลาย, หมดไป (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๕๓๔)
ตัวอย่าง

เขามีเงินเป็นอันมาก

ฉันกลัวเขาเป็นอันมาก

เป็นอันมากในประโยคที่ ๑ เป็นหน่วยขยายในหน่วยนาม ส่วน เป็นอันมาก
ในประโยคที่ ๒ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

๓.๓.๒.๑.๕ ส่วนวนที่ เป็น อยู่ต้นสำนวน

ใช้เป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของหน่วยขยายในหน่วยนามหรือเป็นหน่วยเชื่อมเพื่อแสดงตัวอย่าง
ได้แก่ เป็นต้นว่า

เป็นต้นว่า หมายถึง เช่น ที่ใช้ระบุตัวอย่าง

ตัวอย่าง

ทั้งสองคนต่างก็พยายามหลีกเลี่ยงสิ่งกีดขวาง เป็นต้นว่า โต๊ะและเก้าอี้

คุณควรระวังก่อนเสียบ้าง เป็นต้นว่า ไปดูหนังสือละคร

เป็นต้นว่า ในประโยคที่ ๑ เป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของหน่วยขยายในหน่วยนาม
ส่วน เป็นต้นว่า ในประโยคที่ ๒ เป็นหน่วยเชื่อมเพื่อแสดงตัวอย่าง

จะเห็นได้ว่าสำนวน เป็นต้นว่า จะอยู่หน้าตัวอย่าง ซึ่งอาจเป็นประโยคหรือคำต่างกับ
สำนวน เป็นต้น ซึ่งจะปรากฏอยู่ท้ายประโยค

๓.๓.๒.๒ ส่วนวนที่ ไม่เป็น อยู่ต้นสำนวน

ส่วนวนที่ ไม่เป็น อยู่ต้นสำนวน แบ่งตามหน้าที่

ในประโยคได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๓.๓.๒.๒.๑ ส่วนวนที่ ไม่เป็น อยู่ต้นสำนวน

ใช้เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา ได้แก่ ไม่เป็นท่า

ไม่เป็นท่า หมายถึง หมดท่า, เลว เต็มที (พจนานุกรม มานิท. หน้า ๓๕๐)

ตัวอย่าง

คำหกล้มไม่เป็นท่า

๓.๓.๒.๒.๒ ส่วนงานที่ ไม่เป็น อยู่ต้นส่วนงาน

ใช้เป็นหน่วยกรिया หรือเป็นหน่วยขยายในหน่วยกรिया ได้แก่ ไม่เป็นประสา ไม่เป็นรส
ไม่เป็นสลับประค

ไม่เป็นประสา หมายถึง ไม่ได้เรื่อง, ไม่รู้วิธี

ตัวอย่าง

คนใช้คนใหม่ที่ไม่ได้เป็นประสาเลย

แกนี้ทำงานไม่เป็นประสาเลยนะ

ไม่เป็นประสา ในประโยคที่ ๑ เป็นหน่วยกรिया ส่วนไม่เป็นประสา ในประโยคที่ ๒
เป็นหน่วยขยายในหน่วยกรिया

ไม่เป็นรส หมายถึง จืดชืด, ไม่อร่อย, ไม่สนุก (พจนานามาต. หน้า ๗๕๐)

ใช้ว่าไม่เป็นรสเป็นชาติก็มี

ตัวอย่าง

เรื่องนี้ไม่เป็นรสเลย

แม่ครัวคนนี้แกงไม่เป็นรสเลย

ไม่เป็นรส ในประโยคที่ ๑ เป็นหน่วยกรिया ส่วนไม่เป็นรส ในประโยคที่ ๒
เป็นหน่วยขยายในหน่วยกรिया

ไม่เป็นสลับประค หมายถึง ไม่ดี (ถ้อยคำ. หน้า ๑๓๖)

ตัวอย่าง

แม่เลขาของกันคนนี่ไม่เป็นสลับประคเลย

แม่ครัวคนใหม่นี้ทำกับข้าวไม่เป็นสลับประคเลย

ไม่เป็นสลับประค ในประโยคที่ ๑ เป็นหน่วยกรिया ส่วนไม่เป็นสลับประคในประโยคที่ ๒
เป็นหน่วยขยายในหน่วยกรिया

๓.๓.๒.๒.๓ ส่วนงานที่ ไม่เป็น อยู่ต้นส่วนงานใช้

เป็นหน่วยกรियाหรือเป็นหน่วยขยายในหน่วยนาม หรือเป็นหน่วยขยายในหน่วยกรिया ได้แก่
ไม่เป็นเรื่อง

ไม่เป็นเรื่อง หมายถึง กร่อย, จืดชืด, หาสาระมิได้, เลว, เต็มที่ (พจนานามาต.
หน้า ๗๕๐)

ตัวอย่าง

เด็กที่ผีไม่เป็น เรื่องทรอก

เรื่องไม่เป็น เรื่องไม่ควรเอามาเป็นอารมณ์

คุณผีชอบพูดไม่เป็น เรื่องเสียเรื่อยเชียว

ไม่เป็นเรื่องในประโยคที่ ๑ เป็นหน่วยกริยา ไม่เป็นเรื่องในประโยคที่ ๒

เป็นหน่วยขยายในหน่วยนาม ส่วนไม่เป็นเรื่องในประโยคที่ ๓ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

๓.๓.๒.๓ ส่วนวันที่ เป็น อยู่กลางส่วน

ส่วนวันที่ เป็น อยู่กลางส่วน แบ่งตามหน้าที่

ในประโยคได้เป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๓.๓.๒.๓.๑ ส่วนวันที่ เป็น อยู่กลางส่วน

ใช้เป็นหน่วยนาม ได้แก่ เกลือเป็นหนอน ไล่เป็นหนอน

เกลือเป็นหนอน หมายถึง คนในบ้านหรือพวกเดียวกันคิดคดทรยศ (พจนานุกรม ๒๕๒๕.

หน้า ๑๑๑)

ตัวอย่าง

ฉันไม่นึกเลยว่าจะมีเกลือเป็นหนอน

ไล่เป็นหนอน หมายถึง ญาติมิตรหรือเพื่อนร่วมงานที่คิดคดทรยศ (พจนานุกรม ๒๕๒๕.

หน้า ๘๒๘)

ตัวอย่าง

ในหมู่พวกเรานี้มีไล่เป็นหนอน

๓.๓.๒.๓.๒ ส่วนวันที่ เป็น อยู่กลางส่วน

ใช้เป็นหน่วยกริยา ได้แก่ กลืนเป็นเนื้อเดียว ได้หน้าเป็นศอก ตายเป็นเบือ ขึ้นน้ำเป็นตัว

พลิกหน้ามือเป็นหลังมือ พูดเป็นฉาก พูดเป็นเสียงเดียว ผ่อนหนักเป็นเบา ผ่นทั้งเป็นเข็ม

มองเป็นตาเดียว รุ่งจนหน้าดินเป็นหลังดิน ไล่เป็นน้ำเหลือง หายใจเป็น(นวม)

เห็นกงจักรเป็นดอกบัว เห็นผิดเป็นชอบ

กลืนเป็นเนื้อเดียว หมายถึง ประสานกันหรือเข้ากันได้สนิท

ตัวอย่าง

ร่นและคั่นกำลังกลืนเข้าด้วยกันเป็นเนื้อเดียว

ได้หน้าเป็นสอก หมายถึง ได้ความดีความชอบ ได้เป็นที่ยกย่องนับถือ
ได้เป็นเกียรติยศภาคภูมิใจขึ้น (ใช้พูดประชด) (สำนวน ๒. หน้า ๓๑๑)

ตัวอย่าง

ไปประจบเจ้านายมา คงจะได้หน้าเป็นสอกละซี

ตายเป็นเปือ หมายถึง ตายเกลื่อนกลาดไปเหมือนถูกยาเบื่อ (พจนาน. ๒๔๒๕.
หน้า ๓๔๒)

ตัวอย่าง

ปลาที่บ้านฉันตายเป็นเปือเลย

ปั่นน้ำเป็นตัว หมายถึง โทกทก ทุเรื่องขึ้น (พจนาน. มานิต. หน้า ๕๕๕)

ตัวอย่าง

แดงชอบปั่นน้ำเป็นตัว

พลิกหน้ามือเป็นหลังมือ หมายถึง เปลี่ยนแปลงหรือทำให้ผิดไปจากเดิมอย่างตรงกันข้าม,
กลับหน้ามือเป็นหลังมือก็ว่า (พจนาน. ๒๔๒๕. หน้า ๕๗๕)

ตัวอย่าง

เมื่อการณ์กลับหน้ามือเป็นหลังมือเช่นนี้ เราก็ต้องวางแผนกันใหม่

พูดเป็นฉาก หมายถึง พูดเรื่องต่าง ๆ ติดต่อกันไป จาระไนเป็นข้อ ๆ บางครั้ง
ใช้ว่าพูดเป็นฉาก ๆ หรือว่าเป็นฉาก ๆ หรือว่าเป็นฉาก

ตัวอย่าง

เขาพูดเป็นฉาก ๆ เราเลยเถียงเขาไม่ขึ้น

พูดเป็นเสียงเดียว หมายถึง พร้อมเพรียงกัน, ลงความเห็นอย่างเดียวกัน
(พจนาน. มานิต. หน้า ๖๐๒)

ตัวอย่าง

หลายคนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ป่าต้องกลับมาเป็นนายกอีก

ผ่อนหนักเป็นเบา หมายถึง ลดความรุนแรง ลดหย่อนลง (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๕๔๗)
ตัวอย่าง

เรื่องนี้เราผ่อนหนักเป็นเบาได้

ฝนทิ้งเป็นเข็ม หมายถึง ให้เพียรพยายามเต็มกำลังไม่ทอดทิ้ง (สำนวน ๒. หน้า ๒๖)
ตัวอย่าง

ถ้าคุณฝนทิ้ง เป็นเข็มได้ คุณก็ทำงานชิ้นนี้ได้

มองเป็นตาเดียว หมายถึง มอง ณ จุดเดียวกัน

ตัวอย่าง

หล่อนเป็นคู่ทองเคลื่อนที่ หลายคนมองหล่อนเป็นตาเดียว

วิ่งจนหน้าดินเป็นหลังดิน หมายถึง วิ่งอย่างเต็มกำลังความสามารถ

ตัวอย่าง

ฉันวิ่งจนหน้าดินเป็นหลังดินแล้ว

ไล่เป็นน้ำเหลือง หมายถึง อดหยากยากแค้น, ไม่มีอะไรจะกิน (พจนานุกรม ๒๕๒๕.

หน้า ๘๒๘)

ตัวอย่าง

ต่อให้ไล่เป็นน้ำเหลือง ฉันก็ไม่ขอใครกิน

หายใจเป็น(นาม) หมายถึง มีใจมุ่งมั่น เฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (สำนวน ๒. หน้า ๔๘๒)

ตัวอย่าง

คุณนี่หายใจเป็นเงินเขยวนะ

เห็นกงจักรเป็นดอกบัว หมายถึง หลงผิด คิดว่าความชั่วเป็นความดี (พจนานุกรม มานิต.

หน้า ๑๐๔๘)

ตัวอย่าง

ความลุ่มหลงในทางการเมืองทำให้ ส.ส. เห็นกงจักรเป็นดอกบัว

เห็นผิดเป็นชอบ หมายถึง เห็นความชั่วเป็นความดี

ตัวอย่าง

เมื่อคนเราขาดสติเสียแล้วก็อาจเห็นผิดเป็นชอบได้

อนึ่งมีสำนวนบางสำนวนที่ปรากฏอยู่ตามลำพังใช้เป็นประโยค ได้แก่ ว่าแต่เขา
อิเหนาเป็นเอง

ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง หมายถึง ว่ากล่าวสั่งสอนผู้อื่นไม่ให้ทำอย่างใด
แต่ตนกลับทำอย่างนั้นเสียเอง (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๗๓๗)

ตัวอย่าง

คุณนะ . . . ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง

๓.๓.๒.๓.๒ สำนวนที่ เป็น อยู่กลางสำนวน

ใช้เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา ได้แก่ กระเป๋าเป็นมัน คอเป็นเอ็น ตัวเป็นเกลียว
ตัวเป็นขน ตาเป็นมัน

กระเป๋าเป็นมัน หมายถึง ต้องจ่ายเงินบ่อย (สำนวน ๑. หน้า ๓๑)

ตัวอย่าง

เขาคักรักเงินกระเป๋าเป็นมันแล้ว

คอเป็นเอ็น หมายถึง ขึ้นเสียงโต้เถียงอย่างไม่ลดละ, เถียงเก่ง (พจนานุกรม ๒๕๒๕.
หน้า ๑๗๕)

ตัวอย่าง

คำเถียงพ้อคอเป็นเอ็น

ตัวเป็นเกลียว หมายถึง ขยันทำงานอยู่ตลอดเวลา (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๓๓๗)

ตัวอย่าง

แดงช่วยแม่ทำงานตัวเป็นเกลียว

ตัวเป็นขน หมายถึง มีความเกียจคร้านไม่ยอมทำงานใด ๆ

ตัวอย่าง

สมชายขี้เกียจตัวเป็นขน

ตาเป็นมัน หมายถึง อากาที่จับตามองจ้องดูสิ่งที่ต้องใจอย่างจดจ่อ (พจนานุกรม ๒๕๒๕.
หน้า ๓๓๔)

หน้า ๓๓๔

ตัวอย่าง

สมชายมองหล่อนตาเป็นมันเลย

๓.๓.๒.๓.๓ ส่วนวนที่ เป็น อยู่กลางส่วนวน

ใช้เป็นหน่วยเชื่อมเพื่อสรุปความ ได้แก่ เอาเป็นว่า

เอาเป็นว่า หมายถึง ตกลงว่า

ตัวอย่าง

เรื่องนี้เอาเป็นว่าเธอรับนะ

พรุ่งนี้เอาเป็นว่าเธอไม่ต้องไปโรงเรียน

บางครั้งอาจมีคำกริยาปรากฏหลังคำ เป็น ได้

ตัวอย่าง

เอาเป็นสรุปว่าคุณสุวรรณเขาไปฝัง เข็มอาทิตย์ละหลายครั้ง

๓.๔.๒.๔ ส่วนวนที่ เป็น อยู่ท้ายส่วนวน ใช้เป็นหน่วยกริยา

ได้อย่างเดียว ได้แก่ มีอันเป็น

มีอันเป็น หมายถึง มีอันตรายเกิดขึ้นอย่างไม่นึกคาด

ตัวอย่าง

ใครคิดร้ายกับฉัน ขอให้ มีอันเป็น (ไป)

๓.๓.๓ ส่วนวนที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น ที่หมายความว่า สามารถ

รู้วิธี ใช้เป็นหน่วยกริยาได้อย่างเดียว ได้แก่ สอนเป็น

สอนเป็น หมายถึง แรกออกผล มีผลเป็นครั้งแรก (ส่วนวน ๒. หน้า ๓๔๕)

ตัวอย่าง

เมื่อมะม่วงกำลังสาวสอนเป็นใหม่ ๆ เราจะเก็บจะสอยก็ง่ายไม่ต้องขึ้นไปเก็บบนต้น

๓.๔ คำ เป็น ที่ประกอบด้วยคำอื่นเป็นส่วนวนเปรียบเทียบ

คำ เป็น ที่มีความหมายแสดงสภาพ อาจใช้หลังคำนามหรือคำกริยา เพื่อแสดงการเปรียบเทียบ สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ (อุปไมย) อาจเป็นสิ่งต่าง ๆ หรืออาการ สภาพ ความรู้สึกต่าง ๆ สิ่งที่น่ามาเปรียบเทียบ (อุปมา) อาจเป็นสิ่งต่าง ๆ เหตุการณ์ หรือ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ

คำ เป็น ที่ประกอบด้วยคำอื่นเป็นส่วนวนเปรียบเทียบมี ๒ ลักษณะ คือ เป็น+สิ่งที่น่ามาเปรียบเทียบ และ สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ+เป็น+สิ่งที่น่ามาเปรียบเทียบ

๓.๔.๑ เป็น+สิ่งที่นำมาเปรียบ

สำนวนเปรียบเทียบบางสำนวน มิได้จำกัดว่าสิ่งที่ต้องการเปรียบหรืออุปไมยคืออะไร สำนวนดังกล่าวจึงมีส่วนประกอบแต่เพียงคำว่า เป็น กับคำหรือประโยคที่แสดงสิ่งที่นำมาเปรียบหรืออุปไมย สำนวน เปรียบ เทียบ เหล่านี้จะมีส่วนประกอบดังนี้ คือ เป็น+คำนาม หรือนามวลี และ เป็น+ประโยค

๓.๔.๑.๑ สำนวน เปรียบ เทียบที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น กับคำนามหรือนามวลี

สำนวน เปรียบ เทียบที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น กับคำนามหรือนามวลีใช้เป็นหน่วยกริยาได้โดยตรง เช่น เป็นขมื่นกับปูน เป็นข้างเท้าหน้า เป็นข้างเท้าหลัง เป็นข้างเฟือก เป็นคาบสองคม เป็นตาอยู่ เป็นนางห้อง เป็นเขี้ยบน เป็นเขี้ยล่าง เป็นไม้ไกล่ฝั่ง เป็นหน้าไฟ เป็นหมาสองราง เป็นหมาหวงก้าง เป็นขมื่นกับปูน หมายถึง ขอบวิวาทกันอยู่เสมอเมื่ออยู่ใกล้กัน, ไม่ถูกกัน (พจนานุกรม ๒๕๒๕. หน้า ๑๒๖)

ตัวอย่าง

สองคนนี้เป็นขมื่นกับปูนกัน

เป็นข้างเท้าหน้า หมายถึง เป็นสามี, เป็นผู้นำ

ตัวอย่าง

เขายกให้คุณเป็นข้างเท้าหน้าก็ดีแล้ว

เป็นข้างเท้าหลัง หมายถึง เป็นภรรยา, เป็นผู้ตาม

ตัวอย่าง

ผู้หญิงต้องเป็นข้างเท้าหลังอยู่วันยังค่ำ

เป็นข้างเฟือก หมายถึง บุคคลที่มีพื้นเพในชนบท แต่มีคุณสมบัติพิเศษเด่นชัดเป็นที่รู้จักกันทั่วไป

ตัวอย่าง

มาลัยสวยผิดไปจากหญิงสาวคนอื่นในละแวกนี้ เธอเป็นข้างเฟือกของหมู่บ้านนี้ทีเดียว

เป็นคาบสองคม หมายถึง มีทั้งคุณและโทษ, อาจดีอาจเสียก็ได้

ตัวอย่าง

ความรู้เรื่องนิวเคลียร์เป็นเสมือนคาบสองคม

เป็นตาอยู่ หมายถึง เป็นคนกลางเข้ามาตัดสินข้อพิพาทแล้วก็เลยได้ดีไป

(สำนวน ๑. หน้า ๖๑๘)

ตัวอย่าง

มีรัฐมนตรีเป็นตาอยู่ก็มากในรัฐบาล เปรม ๔

เป็นนางห้อง หมายถึง อยู่แต่ในห้องไม่ออกจากห้อง (สำนวน ๑. หน้า ๖๒๒)

ตัวอย่าง

หล่อนทำตัวเป็นนางห้อง

เป็นเขี้ยบน หมายถึง อยู่ในฐานะหรือสภาพได้เปรียบหรือมีอำนาจเหนือกว่า

(พจนานุกรม. หน้า ๖๐๑)

ตัวอย่าง

เขาถือว่าเขาเป็นเขี้ยบนเรา

เป็นเขี้ยล่าง หมายถึง อยู่ในฐานะหรือสภาพเสียเปรียบหรือได้อำนาจเขา

(พจนานุกรม. หน้า ๖๐๑)

ตัวอย่าง

เรื่องอะไรจะยอมเป็นเขี้ยล่างให้เขา

เป็นไม้ไผ่ลิ้น หมายถึง ผู้สูงอายุ จวนสิ้นอายุขัย (พจนานุกรม. หน้า ๗๕๒)

ตัวอย่าง

ฉันนี่เป็นไม้ไผ่ลิ้น อีกไม่นานก็ตาย

เป็นหน้าหน้าไฟ หมายถึง ผู้ได้รับความเดือดร้อนก่อนผู้อื่น (พจนานุกรม. หน้า ๑๐๑๑)

ตัวอย่าง

บอกตรง ๆ ว่าไม่ยอมเป็นหน้าหน้าไฟเลยค่ะ

เป็นหมาสองราง หมายถึง ทำตัวเข้าด้วยทั้งสองฝ่าย

ตัวอย่าง

คนเป็นหมาสองราง ฉันไม่ยอมคบด้วย

เป็นหมาทวงก้าง หมายถึง หวงของที่ตนเองไม่สามารถเอาได้

ตัวอย่าง

คุณไม่ได้เขา แล้วคุณยังจะเป็นหมาทวงก้างอีก

๓.๔.๑.๒ จำนวนเปรียบเทียบที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น

กับประโยค

จำนวน เปรียบเทียบที่ประกอบด้วยคำว่า เป็น

กับประโยค ใช้เป็นหน่วยกริยาได้อย่างเดียว ได้แก่ เป็นหมาลอบกัด เป็นหมูให้เขาเชือด เป็นหุ่นให้เขาเชิด

เป็นหมาลอบกัด หมายถึง ลอบทำร้ายหรือกลั่นแกล้งลับหลัง

ตัวอย่าง

แกอย่าเป็นหมาลอบกัดก็แล้วกัน

เป็นหมูให้เขาเชือด หมายถึง ไม่มีความสามารถ ไม่มีพิษสง จะทำอะไรเล่นอย่างไรก็ได้

ตัวอย่าง

ฉันไม่ยอมเป็นหมูให้เขาเชือดหรอก

เป็นหุ่นให้เชิด หมายถึง อยู่ในฐานะหรืออยู่ในอำนาจให้เขาใช้เป็นเครื่องบังหน้า

(จำนวน ๑. หน้า ๖๓๐)

ตัวอย่าง

ฉันไม่ยอมเป็นหุ่นให้เขาเชิดหรอก

๓.๔.๒ สิ่งที่ต้องการ เปรียบ+เป็น+สิ่งที่นำมาเปรียบ

จำนวน เปรียบ เทียบบางจำนวนระบุแน่นอนว่าสิ่งที่ต้องการ เปรียบ หรืออุปไมยคืออะไร และสิ่งที่นำมาเปรียบหรืออุปมาคืออะไร จำนวนดังกล่าวจึงมีส่วนประกอบ ได้แก่ คำหรือประโยคที่แสดงสิ่งที่ต้องการเปรียบหรืออุปไมย คำว่า เป็น และคำหรือประโยคที่แสดงสิ่งที่นำมาเปรียบหรืออุปมา จำนวนเปรียบเทียบเหล่านี้จะมีส่วนประกอบดังนี้ คือ คำกริยา+เป็น+คำนาม หรือนามวลี, คำกริยา+เป็น+คำกริยา, คำกริยา+เป็น+ประโยค, คำนาม+เป็น+คำนามหรือนามวลี และ คำนาม+เป็น+ประโยค

๓.๔.๒.๑ ส่วนวนเปรียบเทียบที่ประกอบด้วย คำกริยา

คำว่า เป็น และคำนามหรือนามวลี

ส่วนวนเปรียบเทียบบางส่วนวนสิ่งที่ต้องการ

เปรียบเทียบเป็นกริยา สิ่งที่น่ามาเปรียบเทียบเป็นสิ่งต่าง ๆ ส่วนวนเปรียบเทียบเหล่านี้จึงประกอบด้วย ๑ คำกริยา ซึ่งอาจมีส่วนประกอบเป็น คำกริยา, คำกริยา-คำนาม, คำกริยา-คำขยายกริยา, คำนาม-คำกริยา ก็ได้ ๒ คำว่า เป็น และ ๓ คำนามหรือนามวลี ส่วนวนเปรียบเทียบเหล่านี้จะใช้เป็นหน่วยกริยาได้อย่างเดียว เช่น กลิ้งเป็นลูกมะนาว กองโตเป็นภูเขาเลากา กินเป็นพายุ : เกลียดเป็นซีเจ็ดเว็จ โกงเป็นเซียน ขาวเป็นไข่ปอก ขาวเป็นสำลีเม็ดโน แข็งเป็นหัวได้โจร กอแข็งเป็นคอทองแดง เค็มเป็นเกลือ งงเป็นไก่ตาแตก งอเป็นกุ่ม โง่เป็นควาย ใจจืดเป็นน้ำท่า ใจเสาะเป็นปลาชิว ช้าเป็นเต่า ชืดเป็นน้ำยาเย็น ไข่เงินเป็นเบี้ย ชนเป็นสิง ชืดเป็นไก่ต้ม คำเป็นตอตะโก คำเป็นเหนียง คั้นเป็นกล้วยน้ำว้า ดูเป็นเสือ โตเป็นควาย แทรกเป็นยาคำ นอนเป็นท่อนซุง นอนเป็นท้าวกุมภภัต นั่งเป็นเบือ ปากบอนเป็นคำแย ผอมเป็นกุ่มแห้ง ผิดกันเป็นห้ากับดิน ผุดขึ้นเป็นดอกเห็ด พุดเป็นนกแก้วนกขุนทอง พุดยานคางเป็นยายแก่ ยกมือเป็นฝึกตัว แย่งกันเป็นศพมอญ รกเป็นรังหนู ร่วนเป็นไข่เค็ม รวยเป็นเศรษฐี ร้อนเป็นไฟ ราบเป็นหน้ากลอง ลามเป็นซีกลาภ ล่ำเป็นมะขามข้อเดียว ลั่นเป็นปลาไหล ลูกเป็นไฟ รุ่งเร็วเป็นลมกรด ร่วนเป็นงานหา ร่วนเป็นจูลกรลิน ไวเป็นปรอท ลั่นเป็นลูกนก สับเล่นเป็นเซียง ล้ายเป็นว่าวจุฬา สูงเป็นต้นตาล สูงเป็นเปรต ใสเป็นตาตักแตน ใสเป็นน้ำล้างหัวล้าน หน้างอเป็นจวัค หน้าบานเป็นจานเซิง หน้าบานเป็นดอกเห็ด หัวขึ้นเป็นลูกข้าง เหนียวเป็นแดงเม อ้วนเป็นตุ่ม

กลิ้งเป็นลูกมะนาว หมายถึง หลบหลีกไปได้คล่องจนจับไม่ติด เหมือนลูกมะนาว ซึ่งกลิ้งได้ดี (มักใช้ในทางไม่ดี) บางครั้งใช้ว่ากลม เป็นลูกมะนาว

ตัวอย่าง

คุณมะกลิ้งเป็นลูกมะนาวเซียว

กองโตเป็นภูเขาเลากา หมายถึง กองสูงใหญ่มากเหมือนความสูงใหญ่ของภูเขา

ตัวอย่าง

ขยะหน้าบ้านนายดำกองโต เป็นภูเขาเลากา

กินเป็นพายุ หมายถึง กินมากและกินอย่างรวดเร็ว เหมือนพายุซึ่ง เป็นลมที่พัดแรง
และรวดเร็ว บางครั้งใช้ว่า กินเป็นพายุแถม

ตัวอย่าง

ตาคนนี้แกกินเป็นพายุเชียว

เกลียด เป็นขี้เจ็ดเว็จ หมายถึง เกลียดที่สุด เหมือนเกลียดขี้

ตัวอย่าง

ฉันเกลียดเจ้าเตี้ยเป็นขี้เจ็ดเว็จเลย

โก่ง เป็นเชียน หมายถึง โก่งก่งมากเหมือนเป็นผู้ริเศษ

ตัวอย่าง

คุณบรรจงนะแกโก่งเป็นเชียนเลย

ขาวเป็นไข่ปอก หมายถึง ขาวเหมือนสีของไข่ที่ปอกเปลือกแล้ว

ตัวอย่าง

หน้าของสมศรีขาวเป็นไข่ปอก

ขาวเป็นสำลีเม็ดใน หมายถึง ดำมากเหมือนเม็ดในของสำลี

ตัวอย่าง

ผิวของหล่อนขาวเป็นสำลีเม็ดใน

แข็งเป็นหัวไอ้โจร หมายถึง แข็งมากเหมือนหัวของโจร

ตัวอย่าง

ฝรั่งลูกนี้แข็งเป็นหัวไอ้โจร

คอแข็ง^๑ เป็นคอทองแดง หมายถึง คมเหล้าก่ง คอแข็งเหมือนคอทองแดงซึ่งแข็งมาก

ตัวอย่าง

คุณประสิทธิ์นะคิมเหล้าก่ง คอแข็งเป็นคอทองแดงเชียว

^๑คอแข็ง หมายถึง ทนต่อรสขันท้มหรือรุนแรงได้ (พจนานา ๒๔๒๔. หน้า ๑๗๕)

เค็มเป็นเกลือ หมายถึง ทรัพย์สินที่เหนียว เป็นคนเค็มเหมือนเกลือ
ตัวอย่าง

เรื่องจ่ายกับข้าวคุณนายแกลเค็มเป็นเกลือ
งงเป็นไก่ตาแตก หมายถึง งงมากเหมือนไก่ชนที่งงเพราะถูกชนจนตาแตก
ตัวอย่าง

ฉันทันงงเป็นไก่ตาแตก
งอเป็นกุ่ม หมายถึง อากำรตัวงอเหมือนกุ่ม
ตัวอย่าง

หล่อนเดินตัวงอเป็นกุ่ม
โง่เป็นควาย หมายถึง โง่ ซื่อ เชื้อ เหมือนควายซึ่งโง่
ตัวอย่าง

ลูกอิฉันทันจะถึงตัวมันจะโต แต่มันก็โง่เป็นควาย
ใจจิตเป็นน้ำท่า หมายถึง ไม่ยอมช่วยเหลือผู้อื่นทั้ง ๆ ที่ตนมีฐานะและโอกาส
ที่จะช่วยได้ใจจิตเหมือนน้ำท่า

ตัวอย่าง
คนที่นี้ใจจิตเป็นน้ำท่า...

ใจเสาะเป็นปลาชิว หมายถึง ไม่อดทน ใจเสาะเหมือนปลาชิว ซึ่งจะตายทันที
เมื่อขึ้นมาพ้นน้ำ

ตัวอย่าง
เจ้าเตี้ยใจเสาะเป็นปลาชิว

ข้าเป็นเต่า หมายถึง ชกข้า อึดอาด ยึดอาดเหมือนเต่า
ตัวอย่าง

เธอชินชกข้าเป็นเต่าอย่างนี้ คงไม่ทันเขา
ชิตเป็นน้ำยาเย็น หมายถึง ไม่สนุก ชิตเหมือนน้ำยาที่เย็น

ตัวอย่าง
งานนี้ชิตเป็นน้ำยาเย็น

ใช้เงินเป็นเบี้ย หมายถึง ใช้จ่ายสุ่ยสุ่ย เหมือนเงินที่ใช้นั้นเป็นเบี้ย
ซึ่งมีค่าน้อย

ตัวอย่าง

ลูกใช้เงินเป็นเบี้ยอย่างนี้ พ่อก็ทำให้ใช้ไม่ทันนะซี
จนเป็นลิง หมายถึง จนมากเหมือนลิงซึ่งเป็นสัตว์ซุกซนไม่อยู่นิ่ง
ตัวอย่าง

ลูกของผมจน เป็นลิง

ซก เป็นศาลที่ ๒ หมายถึง ซกใช้ไล่เสียงมากเหมือนศาลที่ ๒ (ศาลโปริสภาที่ ๒)

ซึ่งซกผู้ต้องหาคดีหรือพยานมาก

ตัวอย่าง

คุณอย่ามาซกเป็นศาลที่ ๒ เลย

ซิด เป็นไก่ต้ม หมายถึง หน้าซิดหรือเซียว เพราะความกลัวหรือ เพิ่งฟื้นไข้มีสีเหมือน
สีเนื้อไก่ที่ต้มแล้ว

ตัวอย่าง

ฉันยืนหน้าซิด เป็นไก่ต้ม

ดำเป็นตอตะโก หมายถึง สีดำเหมือนสีของตอตะโกซึ่งดำสนิท

ตัวอย่าง

ศพที่อยู่ตรงหน้าเขาคำเป็นตอตะโก

ดำเป็นเหียง^๑ หมายถึง สีดำเหมือนสีของตัวเหียง

ตัวอย่าง

ภรรยาของผมหน้าตาสะสวย เพียงแต่ตัวดำเป็น เหียงเท่านั้น

ตื่น เป็นกล้วยน้ำว้า หมายถึง คาดตื่นเหมือนกล้วยน้ำว้าซึ่งหาง่ายและราคาถูก

ตัวอย่าง

ของอย่างนี้ตื่น เป็นกล้วยน้ำว้า

^๑ เหียงหมายถึงชื่อสัตว์จำพวกหนึ่ง มักอยู่ตามปลักควาย ผิวดำที่สุด ตัวขนาดคั่งวงมะพร้าว
(พจนานา ๒๕๒๕. หน้า ๘๖๐)

ดูเป็นเสือ หมายถึง ดูมากเหมือนเสือ
ตัวอย่าง

คุณชิตนะแกดูเป็นเสือ

โตเป็นควาย หมายถึง ตัวโตเหมือนควายซึ่งเป็นสัตว์ขนาดใหญ่
ตัวอย่าง

แกโตเป็นควายอย่างนี้แล้วก็ควรจะช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าง

แทรกเป็นยาคำ หมายถึง เข้าแทรกแซงทั่วไปเหมือนยาคำซึ่งใช้ผสมกับยา

แทบทุกขนาน

ตัวอย่าง

ไม่ว่ากรรมการคณะไหนก็ต้องมีเขาแทรกเป็นยาคำอยู่เสมอ
นอนเป็นท่อนซุง หมายถึง นอนนิ่งไม่ไหวติงเหมือนท่อนซุง

ตัวอย่าง

ภรรยาของผมนอนเป็นท่อนซุงทีเดียว

นอนเป็นท้าวกุมภกัณฑ์^๑ หมายถึง นอนไม่รู้จักตื่นเหมือนพระยาอัยกัณฑ์

ตัวอย่าง

สามีของฉันทังนอนเป็นท้าวกุมภกัณฑ์อยู่เลย

นั่งเป็นเขี้ยว^๒ หมายถึง นั่งนิ่งไม่พูดไม่จาเหมือนเขี้ยว บางครั้งใช้ว่า นั่งเป็นเขี้ยว

เป็นใบ้

ตัวอย่าง

คุณนี่นั่งเป็นเขี้ยวอยู่ได้

^๑ท้าวกุมภกัณฑ์ในที่นี้คงจะหมายถึงชื่ออัยกัณฑ์ ในบทละครเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ท้าวกุมภกัณฑ์มีพี่
ชื่อท้าววิมลราช ซึ่งมีภรรยาชื่อนางวิมลราชหลาย ๆ ปี ส่วนนี้น่าจะใช้ว่านอนเป็นท้าววิมลราช
มากกว่า แต่อาจเป็นไปได้ว่าคำว่ากุมภกัณฑ์นั้นแปลว่าอัยกัณฑ์ วิมลราชนั้น เป็นอัยกัณฑ์ จึงเปรียบเทียบ
ว่านอนเป็นท้าวกุมภกัณฑ์ก็ได้

^๒เขี้ยว หมายถึง สัตว์ในนิยายคล้ายคน แต่ไม่มีสะบ้าหัวเข่า พูดไม่ได้ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๔๘๒)

ปากบอนเป็นตำแย หมายถึงปากอยู่ไม่สุข มักจะคุยเขี่ยเรื่องต่าง ๆ ให้ผู้อื่นฟัง
เหมือนตำแยซึ่ง เมื่อถูก เข้าจะคัน บางครั้งใช้ว่า ปากตำแย

ตัวอย่าง

คุณลำจวนนี่ ปากบอนเป็นตำแย ชอบพูดเรื่องของชาวบ้าน
ผอมเป็นกึ่งแห้ง หมายถึง ผอมมากเหมือนกึ่งแห้งซึ่งแบน เล็กกว่ากึ่งสดมาก

ตัวอย่าง

คุณอัญชสีตัวผอม เป็นกึ่งแห้ง
ผิดกันเป็นฟ้ำกับดิน หมายถึง ผิดกันมาก เหมือนฟ้ำกับดินซึ่งห่างไกลกันมาก

ตัวอย่าง

พี่น้องสองคนนี้ผิดกันเป็นฟ้ำกับดิน
ผุดขึ้นเป็นดอกเห็ด หมายถึง ผุดขึ้นมากและรวดเร็ว เหมือนดอกเห็ด

ตัวอย่าง

โรงแรมต่าง ๆ ผุดขึ้นเป็นดอกเห็ด
พูดเป็นนกแก้วนกขุนทอง หมายถึง พูดโดยไม่รู้ความหมายของถ้อยคำของตน
เหมือนนกแก้วนกขุนทอง

ตัวอย่าง

เจ้าสองคนนี้พูด เป็นนกแก้วนกขุนทอง
พูดยานคางเป็นยายแก่ หมายถึง พูดช้า ๆ ลากเสียงยาว ๆ เหมือนคนแก่พูด

ตัวอย่าง

หล่อนพูดยานคางเป็นยายแก่
ยกมือเป็นผักถั่ว หมายถึง ยกมือเห็นด้วยพร้อมเพรียงกันมองดูเหมือนผักถั่วจำนวนมาก

ตัวอย่าง

ส.ส. ยกมือเป็นผักถั่ว
แย่งเป็นศพมอญ หมายถึง แย่งชิงสิ่งของกันเป็นขุลมุนจุ่นวาย เหมือนกับการ
แย่งชิงศพในประเพณีทำศพของมอญ ซึ่งเชื่อว่าเป็นผลานิสงส์

ตัวอย่าง

สมบัติ เล็กน้อยแค่นี้ แย่ง เป็นศพมอญไปได้

รกเป็นรังหนู หมายถึง รกรงรัง เหมือนรังหนูซึ่งรกมาก

ตัวอย่าง

บ้านนี้รก เป็นรังหนู

ร่วนเป็นไข่เค็ม หมายถึง ไข่หัวเราะ หัวเราะร่วนเหมือนไข่เค็มซึ่งมีเนื้อร่วน

ตัวอย่าง

เด็กคนนี้ร่วนเป็นไข่เค็ม

ร้อนเป็นไฟ หมายถึง ร้อนมากเหมือนไฟ

ตัวอย่าง

ตัวเขาร้อนเป็นไฟ

ราบเป็นหน้ากลอง หมายถึง ราบเรียบเพราะถูกปราบปราม เหมือนหน้ากลอง

ที่ขึ้นหนึ่งดิ่ง เรียบ

ตัวอย่าง

ฉันจะปราบมันให้ราบ เป็นหน้ากลองทีเดียว

ลามเป็นขี้กลาก หมายถึง ทะเลิ่ง อวดดีตั่นตั่นเสมออย่างขึ้นเรื่อย ๆ เหมือนการลาม

ของขี้กลาก

ตัวอย่าง

เด็กคนนี้ลามเป็นขี้กลาก

ล่ำเป็นมะขามข้อเดียว หมายถึง มีรูปร่างเตี้ยแต่ข้อล่ำล่ำสันเหมือนมะขามข้อเดียว

ซึ่งมักจะอ้วนและสั้น

ตัวอย่าง

รูปร่างคุณ ปิยมิตรนั้นล่ำเป็นมะขามข้อเดียว

สั้นเป็นปลาไหล หมายถึง แคล้วคล่องในทางหนีทีไล่ จับไม่ติดสั้นเหมือนปลาไหล

ตัวอย่าง

คุณประมาทนะหรือ สั้นเป็นปลาไหล

ลูก เป็นไฟ หมายถึง ลูกฮือขึ้น เหมือนไฟที่ลุกไหม้

ตัวอย่าง

แผ่นดินลุกเป็นไฟ

วิ่งเร็ว เป็นลมกรด หมายถึง วิ่งเร็วมากเหมือนลมกรดซึ่ง เชื่อกันว่าพัดเร็วมาก
บางครั้งใช้ว่า วิ่งเร็ว เป็นลมพัด

ตัวอย่าง

นักกรีฑาไทยวิ่งเร็ว เป็นลมกรด

วุ่น เป็นงานหา หมายถึง วุ่นวายเหมือนงานหา ในการแสดงมหรสพนั้นผู้แสดง
จะต้องจัดทุกอย่างเกี่ยวกับการแสดงให้พร้อมมูลเอง ผิดกับงานช่วยที่เจ้าของงานย่อมจะ เข้า
ช่วยเหลือให้ความสะดวกต่าง ๆ

ตัวอย่าง

งานในบ้านนี้วุ่น เป็นงานหา

วุ่น เป็นจุกจุก หมายถึง ซุกมุ่นวุ่นวายเหมือนการทอดจุกจุกซึ่งเป็นการทอดกฐิน
โดยวิธีจัดทำเครื่องกฐินเอง เริ่มตั้งแต่เก็บฝ้ายจากไร่มาปั่นทอเป็นผ้าขาว แล้วเอามาตัดเย็บ ฯลฯ
และยังต้องจัดทำเครื่องกฐินอื่น ๆ อีก

ตัวอย่าง

งานนี้วุ่น เป็นจุกจุก

ไว เป็นปรอท หมายถึง ไวมากเหมือนปรอทซึ่งเป็นของเหลวเคลื่อนที่ได้เร็ว
เมื่อถูกความร้อน

ตัวอย่าง

หมอนี้ไว เป็นปรอท

ลั่น เป็นลูกนก หมายถึง ลั่นด้วยความหวาดกลัวเหมือนลูกนก

ตัวอย่าง

หล่อนดูเข้าอยู่มุ้งห้อง ตัวลั่นเป็นลูกนก

สับ เล่นเป็นเซียง หมายถึง พุดถากถางว่าเล่นตามสบายเหมือนสับเซียง ซึ่งไม่อาจ
ตอบโต้ได้

ตัวอย่าง

ฉันไม่ยอมให้เธอสับ เล่นเป็นเซียงข้างเดียวหรอก

ล่ายเป็นว่าจุกหา หมายถึง ล่ายเหมือนว่าจุกหาเมื่อถูกลม

ตัวอย่าง

พอเมาเต็มที ก็เดินตัวล่ายเป็นว่าจุกหาเลย

สูงเป็นต้นตาล, สูงเป็นเปรต หมายถึง สูงมากเหมือนต้นตาล หรือเปรตซึ่งเชื่อ

ว่าสูงมาก

ตัวอย่าง

ลูกบ้านนี้ตัวสูงเป็นต้นตาล ลูกบ้านนั้นตัวสูงเป็นเปรต

ใสเป็นตาตึกแตน หมายถึง ใสบริสุทธิ์เหมือนตาตึกแตนซึ่งใสมาก

ตัวอย่าง

เหล่าขวิดนี้ใสเป็นตาตึกแตน

ใสเป็นน้ำล้างหัวล้าน หมายถึง ใสไม่เข้มข้นเหมือนน้ำที่ล้างหัวล้าน

ตัวอย่าง

โอเสียงร้านแกใสเป็นน้ำล้างหัวล้าน

หน้างอเป็นจวก หมายถึง หน้างอด้วยความโกรธ เหมือนจวกซึ่งมีลักษณะงอ

ตัวอย่าง

หล่อนั่งหน้างอเป็นจวก

หน้าบานเป็นจางเชิง หมายถึง ยิ้มแย้มอย่างดีใจ หน้าที่บ้านมีลักษณะเหมือนจางเชิง

ตัวอย่าง

หล่อนหน้าบานเป็นจางเชิง เนื่องด้วยสามีเก่ามาคืนดีอีกครั้งหนึ่ง

หน้าบานเป็นดอกเห็ด หมายถึง ยิ้มแย้มอย่างดีใจ หน้าที่บ้านนั้นมีลักษณะเหมือนดอกเห็ด

ตัวอย่าง

เขายืนหน้าบานเป็นดอกเห็ด

หัวป็นเป็นลูกข้าง หมายถึง หัวหมุนเหมือนลูกข้างที่กำลังหมุนอยู่

ตัวอย่าง

เขาถูกใจจนหัวป็นเป็นลูกข้าง

เหนียวเป็นแดง เม หมายถึง ตระหนี่ เหนียวมากเหมือนความเหนียวของแดง เม
ตัวอย่าง

คุณยายเหนียวเป็นแดง เม เขียว

อ้วนเป็นตุ่ม หมายถึง อ้วนมากตัวกลมใหญ่เหมือนตุ่ม บางครั้งใช้ว่าอ้วนเป็นตุ่มสามโคก
ตัวอย่าง

คุณอ้วนเป็นตุ่มอย่างนี้ ต้องลดน้ำหนักแล้วนะ

๓.๔.๒.๒ ส่วนวนเปรียบเทียบที่ประกอบด้วยคำกริยา คำว่า

เป็น และคำกริยา

ส่วนวนเปรียบเทียบบางส่วนสิ่งที่ต้องการ เปรียบก็

เป็นกริยา ส่วนวนเปรียบเทียบเหล่านี้จึงประกอบด้วย ๑ คำกริยา ๒ คำว่า เป็น และ ๓ คำกริยา
ส่วนวน เปรียบเทียบ เหล่านี้จะใช้เป็นหน่วยกริยาได้อย่างเดียว ได้แก่ หลับ เป็นตาย
หาย เป็นปลิดทิ้ง หยุด เป็นปลิดทิ้ง

หลับ เป็นตาย หมายถึง นอนหลับสนิทเหมือนอาการของคนตายซึ่งจะนอนนิ่งไม่ไหวติง

หมายถึงหลับสนิท

ตัวอย่าง

เมื่อคืนฉันหลับ เป็นตายเลย

หาย เป็นปลิดทิ้ง หมายถึง หายขาดเหมือนถูกปลิดไป

ตัวอย่าง

เมื่อผู้ตัดสินเรียก เปล เข้ามา ก็ปัดันทีมจอมมารยากี่สปริงตัวลุกขึ้นทันที หาย เจ็บ

เป็นปลิดทิ้ง เลย

หยุด เป็นปลิดทิ้ง หมายถึง หยุดเด็ดขาดเหมือนถูกปลิดทิ้ง

ตัวอย่าง

ดูซิ พ่อแม่แถบอู๋ม ก็หยุดร้อง เป็นปลิดทิ้ง เลย

พอมมโทรเรียกขาไท้ แม่ย้ายผมก็หยุดบ่น เป็นปลิดทิ้ง

๓.๔.๒.๓ ส่วนวน เปรียบเทียบที่ประกอบด้วย คำกริยา

คำว่า เป็น และประโยค

ส่วนวน เปรียบเทียบบางส่วนสิ่งที่ต้องการ เปรียบ

เป็นกริยา สิ่งที่น่ามาเปรียบ เป็นปรากฏการณ์ ส่วนวน เปรียบเทียบ เหล่านี้จึงประกอบด้วย

๑ คำกริยา ๒ คำว่า เป็น และ ๓ ประโยค ซึ่งอาจมีส่วนประกอบเป็น คำนาม-คำกริยา คำนาม-คำกริยา-คำนาม, คำกริยา-คำนาม หรือ คำกริยา-คำขยายกริยา-คำนาม ก็ได้ ส่วนวนเปรียบ เทียบ เหล่านี้จะใช้เป็นหน่วยกริยาได้อย่างเดียว ได้แก่ กินเป็นยัดทะนาน โกรธเป็นไฟไหม้ป่า เจียบเป็นเป่าสาก ซื่อเป็นแมวนอนหวด อุดายเป็นแม่ยายตักน้ำ คิดตาม เป็นเงาตามตัว บ่นเป็นหมิกินผึ้ง บ่นออกเป็นมอดกัดไม้ พุดคล้องเป็นล่องน้ำ พุดเป็นต้อยหอย พุดเป็นน้ำท่วมทุ่ง พุดเป็นน้ำไหลไฟดับ มีดเป็นเข้าถ้ำ ยุงเป็นยุงตักัน เรียบร้อยเป็นผ้าพับไว้ สันเป็นเจ้าเข้า

กินเป็นยัดทะนาน หมายถึง กินจุมากเหมือนการบรรจุใส่โดยยัดดันเข้าไปในทะนาน ซึ่งเป็นเครื่องตวงอย่างหนึ่ง

ตัวอย่าง

เขากินเป็นยัดทะนานอย่างนี้ เลี้ยงไม่ได้

โกรธเป็นไฟไหม้ป่า หมายถึง โกรธอย่างรุนแรง อาจจะทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนได้ หลายฝ่ายเหมือนไฟที่ไหม้ป่าซึ่งจะลุกลามอย่างรวดเร็ว

ตัวอย่าง

พอเขารู้เรื่อง เขาก็โกรธเป็นไฟไหม้ป่า

เจียบเป็นเป่าสาก หมายถึง เจียบสนิท เหมือนการเป่าสากซึ่งไม่มีเสียง

ตัวอย่าง

บ้านนี้เจียบเป็นเป่าสาก

ซื่อเป็นแมวนอนหวด หมายถึง ซื่อตรงเหมือนแมวที่ลงไปนอนในหวดซึ่งตัวจะแข็ง พลิกไม่ได้ มักเป็นคำพูดประชด หมายถึงว่าไม่ซื่อจริง

ตัวอย่าง

เขาคงจะซื่อเป็นแมวนอนหวดนะซี

อุดายเป็นแม่ยายตักน้ำ หมายถึง ทำเฉยทำไม่รู้ไม่ชี้ ไม่สนใจเหมือนลูกเขยที่ทำเฉยเมื่อรู้ว่าแม่ยายตักน้ำ

ตัวอย่าง

แกอย่าอุดายเป็นแม่ยายตักน้ำก็แล้วกัน งานบ้านงานช่องแกต้องช่วยน้ำทำบ้าง

ติดตาม เป็นเงาตามตัว หมายถึง ติดตามอยู่ตลอดเวลา เหมือนเงาที่ตามตัว
คือตัวไปไหนเงาก็ตามไปด้วย

ตัวอย่าง

หล่อนติดตามผม เป็นเงาตามตัว

บ่น เป็นหมึกกินผึ้ง หมายถึง บ่นพึมพำไม่ได้ยินชัดเจน เหมือนหมึกที่กินผึ้ง

ตัวอย่าง

คุณเอกหักไม้กล้ำทำอะไร ได้แต่บ่นพึม เป็นหมึกกินผึ้ง

บ่นออก เป็นมอดกัดไม้ หมายถึง บ่นออกแอดเสียงเหมือนมอดที่กำลังกัดกินเนื้อไม้

ตัวอย่าง

คุณวิฑิตกำลังบ่นออก เป็นมอดกัดไม้อยู่

พูดคล่อง เป็นล่องน้ำ หมายถึง พูดไปได้เรื่อยไม่ติดขัด เหมือนการพายเรือ
หรือแจวเรือล่องตามกระแส น้ำซึ่งไปได้ไม่ติดขัด

ตัวอย่าง

เขาพูดคล่อง เป็นล่องน้ำ

พูดเป็นต้อยหอย หมายถึง พูดไม่หยุดปากเหมือนการต้อยหอย การต้อยหอย (นางรม)
นั้นต้องต้อยเรื่อยไปไม่หยุดมือ เสียงจึงดังอยู่เรื่อย ๆ ตลอดเวลา

ตัวอย่าง

ลูกสาวของผมพอเข้ากลุ่มกับเพื่อนก็พูด เป็นต้อยหอยเชียว

พูดเป็นน้ำท่วมทุ่ง หมายถึง พูดเพื่อเจ้อไม่มีสาระสำคัญเหมือนน้ำท่วมทุ่ง Jennings
ไปหมด

ตัวอย่าง

เขาพูด เป็นน้ำท่วมทุ่ง ฉันจับใจความไม่ได้เลย

พูดเป็นน้ำไหลไฟดับ หมายถึง พูดมากและพูดคล่องไม่หยุดปาก เหมือนน้ำไหล
ทำให้ไฟดับ

ตัวอย่าง

เขาพูด เป็นน้ำไหลไฟดับว่าสินค้าของเขาดีมาก

มีดเป็นเข้าถ้ำ หมายถึง มีดสนิทเหมือนเข้าไปในถ้ำซึ่งมีดมาก

ตัวอย่าง

ห้องนี้มีดเป็นเข้าถ้ำ ทำไมไม่เปิดไฟ

ยุ่งเป็นยุ่งตึกกัน หมายถึง ยุ่งเหยิง, สับสนปนเปกันเหมือนยุ่งที่กำส้งตึกกัน

จะ เกาะตัวตึกกันพัลวัน

ตัวอย่าง

ลายมือของเธอยุ่งเป็นยุ่งตึกกัน

เรียบร้อยเป็นผ้าพับไว้ หมายถึง เรียบร้อยมากเหมือนผ้าที่พับไว้

ตัวอย่าง

เธอน่ะ เรียบร้อยเป็นผ้าพับไว้เชียว

สิ้นเป็นเจ้าเข้า หมายถึง สิ้นเต็มไปทั้งตัวด้วยความโกรธ เหมือนอาการสิ้นของคนทรง

เวลาที่เชื่อกันว่าเจ้าเข้ามาสิง

ตัวอย่าง

หล่อนตัวสิ้นเป็นเจ้าเข้าด้วยความโกรธ

๓.๔.๒.๔ ส่วนวนเปรียบเทียบที่ประกอบด้วย คำนาม

คำว่า เป็น และคำนามหรือนามวลี

ส่วนวนเปรียบเทียบบางส่วนวน สิ่งที่ต้องการ

เปรียบเป็นสิ่งต่าง ๆ สิ่งที่น่ามาเปรียบก็เป็นสิ่งต่าง ๆ ส่วนวนเปรียบเทียบเหล่านี้จึงประกอบด้วย ๑ คำนาม ๒ คำว่า เป็น และ ๓ คำนามหรือนามวลี ซึ่งแบ่งตามหน้าที่ในประโยคได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๓.๔.๒.๔.๑ ส่วนวนเปรียบเทียบที่ประกอบด้วย

คำนาม คำว่า เป็น และคำนามหรือนามวลี ใช้เป็นประโยค ได้แก่ ใจเป็นน้ำพระคงคา
ตาเป็นนกแขวก ตาเป็นสับปะรด ปากเป็นตะไกร ปากเป็นฆ้องกระแต ปากเป็นแม่ค้าปลา
ผมเป็นกระเชิง

ใจเป็นพระคงคา หมายถึง ใจกว้างขวาง แม้เพื่อเจือจานคนทั่ว ๆ ไป
น้ำใจ เหมือนน้ำพระคงคาซึ่งกว้างใหญ่มาก

ตัวอย่าง

คุณนายท่าน ใจ เป็นพระคงคา

ตาเป็นนกแขวก^๑ หมายถึง สอดสายสายตาเหมือนตาของนกแขวก

ตัวอย่าง

แหมเธอ ตาเป็นนกแขวกเขียว

ตาเป็นสับประรด หมายถึง มีพรรคพวกที่คอยสอดส่อง เหตุการณ์ให้ผู้อยู่รอบข้าง
เหมือนสับประรดซึ่งมีตารอบตัว

ตัวอย่าง

คุณสมชายนะ ตาเป็นสับประรดเลยแหละ

ปากเป็นตะไกร หมายถึง ปากจัด พูดว่าคนอื่นเรื่อย ๆ เหมือนปากของตะไกร
ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับตัด

ตัวอย่าง

ลูกสาวบ้านนี้ ปากเป็นตะไกร

ปากเป็นฆ้องกระแต หมายถึง พูดปาวประกาศไปทั่ว เหมือนกับฆ้องกระแตซึ่งใช้
สำหรับตีเป็นสัญญาณในการอยู่ เวยยาม

ตัวอย่าง

แม่คนนี้ปากเป็นฆ้องกระแต

ปากเป็นแม่ค้าปลา หมายถึง ปากจัด และชอบพูดคำหยาบ เหมือนปากของแม่ค้าขายปลา

ตัวอย่าง

คุณนี่ปากเป็นแม่ค้าปลาไปได้

ผมเป็นกระเชิง หมายถึง ผมยุ่งไม่เรียบร้อย เหมือนเชิงไม้ เลื้อยซึ่งมีลักษณะ รกรุงรัง

ตัวอย่าง

หล่อนผมเป็นกระเชิง

^๑นกแขวกเป็นนกที่อยู่ตามชายน้ำ หากินในเวลากลางวัน

๓.๔.๒.๔.๒ จำนวนเปรียบเทียบที่ประกอบด้วย

คำนาม คำว่า เป็น และคำนามหรือนามวลีใช้เป็นประโยคหรือหน่วยขยายในหน่วยกริยา

เช่น เสียงเป็นเปิดตัวผู้ หน้าเป็นม้าหมากรุก

เสียงเป็นเปิดตัวผู้ หมายถึง เสียงแตกเสียงแหบ เหมือนเสียงของ เปิดตัวผู้
ซึ่งแหบและใหญ่

ตัวอย่าง

เสียง เป็นเปิดตัวผู้ อย่างนี้ ยังจะไปสมัคร เป็นฝึก ร้องอีก

คุณร้องเสียง เป็น เปิดตัวผู้ ไม่มีใคร เขาฟังหรรอก

เสียงเป็นเปิดตัวผู้ในประโยคที่ ๑ เป็นประโยค ส่วนเสียงเป็น เปิดตัวผู้ในประโยคที่ ๒
เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

หน้าเป็นม้าหมากรุก หมายถึง หน้าอด้วยความโกรธ เหมือนหน้าของม้าหมากรุก
ซึ่งมีลักษณะงอ

ตัวอย่าง

ดูยายอรชิ หน้าเป็นม้าหมากรุก เขียว

เขานั่งหน้าเป็นม้าหมากรุก

หน้าเป็นม้าหมากรุกในประโยคที่ ๑ เป็นประโยค ส่วนหน้าเป็นม้าหมากรุกในประโยค
ที่ ๒ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

๓.๔.๒.๕ จำนวนเปรียบเทียบที่ประกอบด้วย คำนาม

คำว่า เป็น และประโยค

จำนวนเปรียบเทียบบางจำนวนสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ
เป็นสิ่งต่าง ๆ สิ่งที่น่ามาเปรียบเทียบเป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ จำนวนเปรียบเทียบเหล่านี้จึงประกอบด้วย
๑ คำนาม ๒ คำว่า เป็น และ ๓ ประโยค ซึ่งประกอบด้วย คำกริยาและคำนาม จำนวน
เปรียบเทียบเหล่านี้จะใช้เป็นประโยคหรือหน่วยขยายในหน่วยกริยา เช่น น้ำตาเป็นเฝ้าเต่า
ปากเป็นชกยन्दร์ ลายมือเป็นไก่เขี่ย

น้ำตาเป็นเฝ้าเต่า หมายถึง ร้องไห้ น้ำตาไหลพราก เหมือนเต่าที่ถูกเฝ้าไฟ

ตัวอย่าง

แดงร้องไห้เสียใจ น้ำตาเป็นเฝ้าเต่าเลย

คำร้องไห้ น้ำตาเป็นเฝ้าเต่า

น้ำตาเป็นเผาเต่าในประโยคที่ ๑ เป็นประโยค ส่วนน้ำตาเป็นเผาเต่า
ในประโยคที่ ๒ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

ปากเป็นชกยন্ত্র หมายถึง ว่ากล่าวสั่งสอนไม่หยุด เหมือนการกระตุกสาย เชือก
ที่ผูกอยู่กับ เครื่องยন্ত্র เพื่อให้ติด

ตัวอย่าง

ปากเป็นชกยন্ত্রอย่างนี้ เขายังไม่จำเลย

ฉันสอนเขาจนปากเป็นชกยন্ত্রอยู่แล้ว เขายังไม่จำเลย

ปากเป็นชกยন্ত্র ในประโยคที่ ๑ เป็นประโยค ส่วนปากเป็นชกยন্ত্র
ในประโยคที่ ๒ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา

ลายมือเป็นไก่เขี่ย หมายถึง ทวัด ยุ่ง เหมือนรอยที่ไก่เขี่ย

ตัวอย่าง

ลายมือเป็นไก่เขี่ยอย่างนี้ ฉันอ่านไม่ออกหรอก

คุณเขียนลายมือเป็นไก่เขี่ยอย่างนี้ ฉันอ่านไม่ออกหรอก

ลายมือเป็นไก่เขี่ย ในประโยคที่ ๑ เป็นประโยค ส่วนลายมือเป็นไก่เขี่ย
ในประโยคที่ ๒ เป็นหน่วยขยายในหน่วยกริยา